

مدل سازی تحقق تمدن نوین اسلامی به کمک

شبکه سازی اجتماعی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۶/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۹/۲۰

حامد سمسار^{۱*}

محمدصادق سمسار^۲

صدیقه کریمی^۳

چکیده

مقاله حاضر یک پژوهش میان‌رشته‌ای در حوزه علوم اجتماعی، تاریخ انقلاب، هوش مصنوعی، فناوری اطلاعات و مکانیک سیالات بوده که با هدف تبیین چگونگی تحقق تمدن نوین اسلامی، در صدد پاسخ به این سؤالات است: ویژگی‌های حرکتی جریان تمدن نوین اسلامی چیست؟ مناسب‌ترین مدل برای شبیه‌سازی حرکت جریان تمدن نوین اسلامی کدام است؟ با استناد به مدل اکتشافی، آیا شبکه‌سازی اجتماعی می‌تواند زیرساخت مناسبی برای تحقق جریان تمدن نوین اسلامی باشد؟ برای جست‌وجوی پاسخ، در مطالعه‌ای توصیفی کتابخانه‌ای، سی‌وپنج مقاله، بیست‌وپنج متن سخنرانی امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری، نه کتاب و پنج منبع مرجع، مطالعه و تحلیل شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد جریان تمدن نوین اسلامی دارای ویژگی‌های حرکتی شامل اصلاح‌گری، مردمی‌بودن، نوگرایی، انعطاف‌پذیری، اتکا به خرد جمعی، تأثیر و تأثر در سطح جهانی (سطح یک)، آرمان‌گرایی، تقید به اصول (سطح دو)، و جایگاه رهبری (سطح سه) می‌باشد. باتوجه‌به تأثیر این ویژگی‌های نه‌گانه بر جریان، الگوریتم مسیریابی چشمه، مناسب‌ترین مدل برای شبیه‌سازی، شیوه حرکتی تمدن نوین اسلامی است. بر مبنای تحلیل مدل چشمه، حرکت انقلاب اسلامی ایران در مسیر تحقق این تمدن، با چالش‌گران‌روی یا ضعف سرعت و وسعت اثرگذاری ویژگی‌های سطح یک مواجه است. برای روان‌سازی این جریان، شبکه‌سازی اجتماعی مناسب‌ترین سازوکار می‌باشد.

واژگان کلیدی: تمدن نوین اسلامی، انقلاب اسلامی، مدل‌سازی، الگوریتم مسیریابی چشمه،

شبکه‌سازی اجتماعی.^۴

*۱. کارشناس ارشد گروه مدیریت فناوری اطلاعات (نویسنده مسئول): S.email@chmail.ir

۲. مدرس حوزه علمیه اهواز

۳. دکترای برنامه‌ریزی درسی، مدرس دانشگاه پیام نور

۴. این مقاله، جزو مقالات برتر همایش «تمدن نوین اسلامی» است که در سال ۱۳۹۴ در دانشگاه شاهد برگزار شد.

مقدمه

بی‌تردید، نوع نگاه مکتب شیعه به مقوله تمدن نوین، از دیگر مکاتب پراگماتیک رایج امروز متفاوت است. برخلاف نگاه سایرین که منبعث از واقع‌گرایی مادی و آینده‌پژوهی مبتنی بر تحلیل سناریوهای ممکن است، در تفکر شیعه، انگاره تمدن‌سازی نوین اسلامی با یک آرمان موعود به نام مهدویت گره خورده و در حدود و ثغور آن تفسیر می‌شود. در این نگرش، واقع‌گرایی و آرمان‌گرایی در نسبت با تمدن‌سازی، توأمان دنبال شده و از هیچ‌کدام غفلت نمی‌شود. به این معنا که فرایند بسترسازی رویداد موعود، مبتنی بر نگرشی واقع‌گرایانه و با تکیه بر مؤلفه‌های کاملاً ملموس، منطقی و میدانی بوده و ابتدای چشم‌انداز آرمانی آن، بر امداد موسع الهی و متکی بر برکات موعود در آیات و روایات خواهد بود.

تحقق عدالت، توحید، علم و حکمت، رشد عقول، رفاه و آبادانی، امنیت و آرامش، فراوانی و برکت و... از اوصاف تمدن موعود در روایات ائمه معصومین علیهم‌السلام است؛ اما توجه دقیق به این شاخصه‌ها حاکی از آن است که آن‌ها، صرفاً در یک مقدار مشخص محدود نمی‌شوند، بلکه قابل ارتقا هستند. از این رو، در تمدن آرمانی موعود، حرکت در جهت بهبود شاخصه‌های تمدنی، یک روند مستمر الی‌الابد است. به عبارت دیگر، «بشریت دارد همین‌طور این راه را طی می‌کند تا به اتوبان برسد؛ این اتوبان، دوران مهدویت است... این جور نیست که وقتی به آنجا رسیدیم، یک حرکت دفعی انجام بگیرد و بعد هم تمام بشود؛ نه، آنجا یک مسیر است. زندگی اصلی بشر و حیات مطلوب بشر، از آنجا آغاز می‌شود و بشریت تازه می‌افتد در راهی که این راه، یک صراط مستقیم است و او را به مقصد آفرینش می‌رساند» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۳ الف).

لذا در بیان چستی تمدن نوین اسلامی، این تمدن، ماهیتی سیال و از جنس حرکت خواهد داشت و نه از جنس موقعیت و مقصد؛ چراکه این ضرورت یک تمدن پویا و روان به سوی «هدف نهایی، تعالی و تکامل و قرب الهی است» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰ د).

در این راستا، انقلاب اسلامی ایران، به گفته امام خمینی (ره) (۱۳۶۱، ج ۲۱: ۱۸۰) و همچنین، در بیان مقام معظم رهبری (۱۳۷۰)، آغازی بر شکل‌گیری جریان تمدن‌ساز موعود است.

پدیده انقلاب اسلامی درحقیقت، نه یک مقطع تاریخی پایان‌پذیر، بلکه یک حرکت مستمر و پیش‌رونده به سوی افقی مشخص و معین است که میثاق خود را تا اتصال به جریان عظیم موعود محکم می‌کند (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۱۶: ۲۳۰). البته این سؤال مطرح است که به‌رغم آرمان بلند

انقلاب، چرا موقعیت کشور در زوایای مختلف همواره دچار فاصله‌ای معنادار با چشم‌انداز حکومت مهدوی بوده (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۲۱: ۴۰۹) و در این شرایط، چه نسبتی میان انقلاب اسلامی در ایران و آرمان تمدن موعود، متصور است؟

پاسخ این پرسش در توجه به ماهیت حرکتی انقلاب نهفته است. واژه «انقلاب اسلامی» در معنای صحیح خود، نه یک وضعیت بی‌عیب و نقص، بلکه روندی مستمر، روبه‌جلو و سازنده است که دائماً در حال اصلاح فرایندها و تطبیق خود بر اصول اسلام است (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰ الف؛ ۱۳۹۰ ب). با تفسیر این معنا در دکتترین مهدویت، انقلاب اسلامی جریانی است که علی‌الدوام، مسیر بسترسازی را با قطب‌نمای چشم‌انداز موعود، منطبق نموده و خطاهای خود را اصلاح می‌کند.

در یک نگاه کلان به سیر حرکت انقلاب اسلامی ایران، می‌توان مشاهده کرد که به‌رغم تمام کاستی‌ها و نواقص و با وجود فشارها و دشمنی‌ها، مبانی حرکت و خطوط قرمز اصولی، مورد اهتمام حاکمیت و توده‌ها بوده و حرکت پیش‌رونده انقلاب، ادامه‌دار مانده است (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۲؛ ۱۳۹۰ ب). در عین حال، همسویی با آرمان مهدویت اهمیت دیگر حرکت انقلاب اسلامی ایران است که با جهت‌گیری‌های اصیل و ویژگی‌های اصولی خود، به آن وفادار مانده است (مقام معظم رهبری، ۱۳۶۸). فراتر از این‌ها، انقلاب اسلامی ایران با عزم راسخ و مقاومت و اصرار بر اصول، الهام‌بخش قلوب سلیم در خارج از مرزها بوده که این به‌نوبه خود، رویش‌های جدیدی را به دنبال داشته و خواهد داشت؛ تا آنجاکه امتداد فرامرزی انقلاب، در مواردی، حتی بیش از داخل، به فرایند بسترسازی رونق بخشیده است (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰ ب). به این ترتیب و با استناد به سخنان حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری، انقلاب اسلامی ایران را باید یک مقیاس کوچک از جریان جهانی موعود به‌شمار آورد که می‌توان با تکیه بر تجارب میدانی آن، به شناسایی ویژگی‌های حرکت تمدن نوین اسلامی پرداخت؛ لذا سؤالات زیر، با هدف تبیین چگونگی تحقق تمدن نوین اسلامی، پاسخ داده می‌شود:

- ویژگی‌های حرکتی جریان تمدن نوین اسلامی چیست؟

- مناسب‌ترین مدل برای شبیه‌سازی جریان تمدن نوین اسلامی کدام است؟

- با استناد به مدل اکتشافی، آیا شبکه‌سازی اجتماعی می‌تواند زیرساخت مناسبی برای تحقق

جریان تمدن نوین اسلامی باشد؟

لازم به ذکر است که در فرایند شناسایی ویژگی‌ها، استناد به سخنان و منویات حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری، معتبرترین منبع برای این پژوهش خواهد بود.

روش تحقیق

مقاله حاضر پژوهشی کیفی و ازلحاظ هدف، کاربردی است و براساس نحوه گردآوری داده‌ها، توصیفی‌کتابخانه‌ای می‌باشد. برای شناسایی ویژگی‌های حرکتی جریان تمدن نوین اسلامی، مناسب‌ترین مدل برای شبیه‌سازی این جریان و جست‌وجوی زیرساخت مناسب برای تحقق جریان تمدن نوین اسلامی از طریق جست‌وجوی کتاب‌ها، مجلات و اینترنت، سی‌و‌پنج مقاله، بیست‌و‌پنج متن سخنرانی امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری، نه کتاب و پنج منبع مرجع شامل قرآن کریم، نهج‌البلاغه، بحارالانوار، اصول کافی و مصباح‌الشریعه جمع‌آوری و با روش تحلیل محتوا، تجزیه و تحلیل شدند. داده‌ها ابتدا در سه مقوله کلی ویژگی‌های حرکتی، مدل‌سازی حرکت و زیرساخت مناسب دسته‌بندی شدند. سپس، برای هرکدام از آن‌ها، مقوله‌های جزئی‌تر شناسایی شده و مورد بررسی قرار گرفته است.

الف. ویژگی‌های حرکتی جریان تمدن‌ساز نوین اسلامی

ویژگی‌های حرکتی جریان تمدن نوین اسلامی، با تکیه بر تجارب انقلاب اسلامی، عبارت‌اند از: آرمان‌گرایی، تقید به اصول، اصلاح‌گری، مردمی‌بودن، نوگرایی، انعطاف‌پذیری، اتکا به خرد جمعی، تأثیر و تأثر در سطح جهانی، جایگاه رهبری.

۱. آرمان‌گرایی

حرکت تمدن موعود، آن‌گونه که از متون روایی برمی‌آید، کاملاً رو به آرمان‌های دین مبین اسلام دارد و از آنجاکه این آرمان‌ها غایت‌ناپذیرند، این تمدن هیچ‌گاه دچار رخوت و کندگی نشده و میل در رسیدن به سطوح بالاتر کمال، انگیزه حرکت مستمر را فراهم می‌آورد. در نگاه شهید مطهری، «عامل اصلی حرکت تاریخ، فطرت تکامل‌جو و قناعت‌ناپذیر انسان است که به هر مرحله‌ای برسد، مرحله بالاتر را آرزو و جست‌وجو می‌کند. تضادها، آن‌هم نه به صورت دیالکتیکی، آهنگ حرکت را تندتر و سریع‌تر می‌کند» (مطهری، ۱۳۹۰: ۴۲۸). ازسوی دیگر، این وجود آرمان‌هاست که برای هر جریان، مفاهیم بالا، پایین و عقب و جلو را معنا و به تبع آن، پسرفت و پیشرفت جریان را تعیین می‌کند. بدون

آرمان‌ها، نسبت همه‌چیز را فرا خواهد گرفت و در خالِ هرگونه سمت و سو، هیچ جریانی در هیچ جهتی شکل نمی‌گیرد و حرکت تمدنی بشر دچار رکود و منجلاب و تعفن می‌شود.

نقش میدانی این ویژگی در تاریخ انقلاب اسلامی: در سابقه انقلاب اسلامی ایران نیز آرمان‌ها از جایگاه برجسته‌ای برخوردار است و به‌رغم تمام کارشکنی‌های داخلی و خارجی، تداوم این آرمان‌گرایی موجب استمرار روحیه صبر و پایداری در توده‌ها بوده و مردم به لطف وجود همین آرمان‌ها، در برابر سختی‌ها، کوتاهی‌ها و کمبودها، نشاط خود را حفظ کرده‌اند. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید «این آرمان‌ها فطری و خدایی هستند؛ به همین علت، ذاتاً کهنه‌شونده نیستند و هیچ‌گاه از طراوت و تازگی نمی‌افتند. بنابراین، جامعه‌ای نیز که به دنبال این اهداف والا حرکت کند، هیچ‌گاه دچار کهنگی و فرسودگی نمی‌شود و همیشه می‌تواند جوان باقی بماند (یوسف، ۷۶؛ مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰ ج.)».

اثرات این ویژگی بر حرکت جریان تمدن‌سازی: با این اوصاف، آرمان‌گرایی را باید به‌مثابه یک عامل کشش بیرونی و یک نیروی جریان‌ساز برای ایجاد حرکتی رو به مقصود و کمال نهایی در نظر گرفت. آن‌چنان‌که با جذابیت بی‌پایان خود، توده‌ها را به سوی خود جلب کرده، جریان به راه می‌اندازد و همواره این جریان را برای رسیدن به مرتبه بالاتری از تکامل، به جلو فرامی‌خواند. (اثر آرمان‌گرایی، حرکت رو به مقصود است).

۲. تقید به اصول

پایبندی به اصول الهی جزو ویژگی‌های ذاتی تمدن‌های دینی است؛ زیرا برخلاف مکتب ماکیاولیسم، رسیدن به اهداف و آرمان‌ها به هر شیوه‌ای ممکن نیست. برای رسیدن به یک رشد واقعی و متوازن در تمام ابعاد و آرمان‌ها، تقید به اصول، امری ضروری است. به همین معنا «در اسلام، کسب قدرت به هر قیمتی وجود ندارد؛ در اسلام، روش‌ها خیلی مهم‌اند. امروز، اگر می‌خواهیم حکومت ما به معنای حقیقی کلمه، اسلامی باشد، بدون ملاحظه باید در همین راه حرکت کنیم (روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۷۹/۱۲/۲۷). نصرت الهی هم بسته به همین است که ما این مبانی و اصول را حفظ کنیم» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰ ج.)

نقش میدانی این ویژگی در تاریخ انقلاب اسلامی: در خط‌مشی انقلاب اسلامی، پایبندی به اصول، در قالب خطوط قرمز ترسیم‌شده از سوی رهبری نظام، همواره مورد اهتمام توده‌ها و غالب

مسئولین بوده است و به‌رغم فرازونشیب‌های فراوان، عدول از اصول در سیاست‌گذاری دستگاه‌های حکومتی ممکن نشده است. هرچند «سیاست‌های نظام ممکن است تغییر پیدا کند؛ اما این تغییر بایستی مبتنی باشد بر اصول اسلامی» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰ د). در سوی دیگر، مردم نیز با رأی به جمهوری اسلامی و قانون اساسی اسلامی به درخواست امام (ره)، حراست از کشور در دفاع مقدس با تکیه بر اصل جهاد، تأیید منویات و اصول تبیینی از سوی مقام معظم رهبری، با حضور گسترده مردم در انتخابات و راهپیمایی‌ها و... پایبندی خود را به اصول و مبانی اسلامی اثبات نموده‌اند.

البته این پایبندی، بی‌هزینه نبوده است و رهبر معظم انقلاب از چالش‌های بین حفظ اصول با پیشرفت در جهت آرمان‌ها این‌گونه سخن می‌گوید: «تحقق اهداف کلان مادی و معنوی این نظام، به‌طور طبیعی، به زمان طولانی نیاز دارد و به همین علت، ممکن است این تصور در ذهن برخی پیش آید که حفظ و پایبندی به اصول و مبانی نظام، مانع از پیشرفت و محقق‌شدن اهداف شده است» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰ ب). ایشان تذکر می‌دهند «حفظ اصول از یک طرف و ازطرف‌دیگر، دست‌یافتن به آن اهدافی که نظام تعریف کرده است، با یکدیگر سازگار است. ما نمی‌توانیم به آن اهداف برسیم، مگر اینکه به این اصول پایبند باشیم، اگر ما از اصول دست برداشتیم، هویت نظام از بین خواهد رفت، به آن هدف‌ها هم نمی‌رسیم» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰ ب).

اثرات این ویژگی بر حرکت جریان تمدن‌سازی: براساس این گفتار، تقید به اصولی که از منشأ وحیانی برخوردارند مانند یک کانال و حریم برای رودخانه، از هرز و هدررفتن جریان در مسیرهای انحرافی جلوگیری کرده و توان توده‌ها را در بستر جریان اصیل نگاه می‌دارد تا از شدت و سرعت جریان تمدن به‌سوی آرمان‌های واقعی کاسته نشود. (اثر پایبندی به اصول، حرکت در حریم حدود است.)

۳. اصلاح‌گری

در تعالیم دین مبین اسلام، مفهوم اصلاح در تضاد با افساد تعریف می‌شود. اصلاح به‌معنای عملی است که در جهت تکامل و رشد بشریت، به بازسازی مادی و معنوی دنیا و حل مشکلات آن می‌پردازد. در بیان شهید مطهری «اصلاحات جزئی و آرام‌آرام، کمک به مبارزه انسان حق‌جو و حق‌طلب با انسان منحط است و آهنگ حرکت تاریخ را به سود اهل حق تند می‌نماید و برعکس،

فسادها، تباهی‌ها، فسق و فجورها کمک به نیروی مقابل است و آهنگ حرکت تاریخ را به زیان اهل حق کُند می‌نماید» (مطهری، ۱۳۹۰، ج ۲۴: ۴۲۸). با این تعریف، پیامبران و اولیای الهی بزرگ‌ترین مصلحین تاریخ بشریت‌اند که به اصلاح عقاید باطل مردم و همچنین آبادانی جهان آن‌ها در طول تاریخ مبادرت کرده‌اند. حضرت امام زمان (عج) نیز تحت عنوان مصلح جهانی، به اصلاح دنیای پس از ظهور اقدام می‌کند (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۵۳: ۹۵). پس مطمئناً حرکت تمدن موعود نیز در ذات خود، ماهیتی اصلاح‌گر داشته و با حضور خود، در هر زمان و مکانی، به اصلاح و آبادانی بلاد و قلوب می‌پردازد.

نقش میدانی این ویژگی در تاریخ انقلاب اسلامی: انقلاب اسلامی ایران نیز با هدف اصلاح امور دینی و دنیوی کشور و رهایی از فساد و افساد طاغوت، به دست یک مصلح الهی، به جریان افتاد و در سیر تکامل خود، اصلاح‌گری را به‌عنوان یک اصل حرکتی، در عرصه‌های خرد و کلان مورد اهتمام قرار داده است. این روحیه اصلاح‌گری، در توده‌ها و حاکمیت نمود یافته و منشأ برکاتی در صحنه‌های مختلف شده است. از جمله آن‌ها می‌توان به اقدامات عمرانی و فرهنگی در سطح داخلی و بین‌الملل توسط دولت و مشارکت مردمی در جهاد سازندگی، نهضت سوادآموزی، تشکیل اردوهای جهادی و فرهنگی و... اشاره کرد. لذا، ترویج این روحیه اصلاح‌گری و اعتقاد به ضرورت اصلاحات در هر میدان و عرصه‌ای، از لوازم اصلی تمدن‌سازی است. در این باره مقام معظم رهبری می‌فرماید: «ما به اصلاحات احتیاج داریم. اصلاحات، تصحیح روش‌ها، تصحیح هدف‌های مرحله‌ای، تصحیح تصمیم‌گیری‌ها و تعصب‌نورزیدن روی تصمیم‌های ناهق است. اصلاحات باید ضابطه‌مند و مبتنی بر ارزش‌ها و معیارها و خط‌کش‌های اسلامی و ایرانی باشد» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۵).

اثرات این ویژگی بر حرکت جریان تمدن‌سازی: ویژگی اصلاح‌گری در جریان تمدن‌ساز را باید عامل رفع مشکلات، بهبود محیط و در نتیجه، کاهش اصطکاک جریان دانست که با اصلاح کردن موانع، به روان‌شدن جریان در حرکت تمدن‌سازی کمک می‌کند. (اثر اصلاح‌گری، روان‌کنندگی حرکت است.)

۴. مردمی بودن

مردمی بودن هر جریان و انقلاب، به میزان تعلق آن مجموعه به مردم بستگی دارد که در بالاترین سطح، مردم احساس و باوری واقعی نسبت به مالکیت انقلاب پیدا می‌کنند. در قاموس انقلاب اسلامی

ایران نیز حضرت امام (ره) (۱۳۷۸ ب، ج ۱۴: ۱۶۵) و مقام معظم رهبری (روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۷۹/۹/۱) فرموده‌اند مردم صاحبان این نظام هستند؛ زیرا اولاً اسلام بیشترین حق را در اداره نظام‌های اجتماعی به مردم می‌دهد و هر دستگاه حاکم را یک دستگاه خدمتگزار برای مردم می‌داند؛ ثانیاً چون مردم تشکیل‌دهندگان و به‌وجودآوردندگان این نظام بودند، زیرا این نظام مبتنی بر یک انقلاب بود و آن انقلاب را مردم به‌وجود آوردند؛ ثالثاً چون دخالت و نظارت مردم بیشترین تضمین را برای حفظ این نظام از انحراف می‌کند» (داعیان، ۱۳۹۱، به نقل از رهبری: ۱) همچنین، از نظر ایشان، «در نظام اسلامی، رأی، خواسته و عواطف مردم، تأثیر اصلی را دارد و نظام اسلامی بدون رأی و خواست مردم تحقق نمی‌یابد» (روزنامه اطلاعات، ۱۳۷۹/۰۶/۱۰).

نقش میدانی این ویژگی در تاریخ انقلاب اسلامی: در حرکت اصیل انقلاب اسلامی، همواره مردمی‌بودن و اعتقاد به مالکیت مردم یک شاخصه اصلی بوده که تخطی از آن، حرکت را از مسیر اصیل خود منحرف خواهد کرد. البته تداوم تعلق انقلاب به مردم و بالعکس، درحقیقت یک رابطه دوسویه است که نیاز به کنشی از سوی حاکمیت و واکنشی از سوی مردم دارد. دراین باره حضرت امام (ره) فرموده‌اند: «همه باید کوشش بکنید که رضایت مردم را جلب بکنید؛ در همه امور... امروز، مردم می‌دانند که دولت از خودشان است و انتخابات هم از خودشان است. شما باید کوشش کنید که این چیزی که الان در ذهن مردم هست که دولت را از خودشان می‌دانند... از دل آن‌ها بیرون نرود» (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۱۸: ۳۷۸ و ۳۷۹) و «ملت ما هرطور رأی داد، ما هم از آن‌ها تبعیت می‌کنیم» (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۱۱: ۳۴). مقام معظم رهبری نیز دراین رابطه تأکید می‌کنند: «جمهوری اسلامی حکومت مردم و شایستگان است. در جمهوری اسلامی، رسیدن به مقامات مؤثر در سلسله‌مراتب حکومتی، تابع صلاحیت‌هاست. هرکه صلاحیت دارد، باید در میدان‌های فعالیت و تلاش و مسئولیت جلو برود؛ از هر نقطه کشور و از هر قشر اجتماعی باشد... و امتیازدادن به یک قشر خاص، با نظام جمهوری اسلامی سازگار نیست» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۴ الف). براین اساس وظایف حاکمیت را دراین زمینه می‌توان این‌گونه برشمرد:

- تعیین اولویت‌های نظام بر مبنای دغدغه‌های واقعی مردم و درجهت رضایت افکار عمومی؛
- توجه به رأی مردم در تصمیم‌گیری‌ها و کاستن از فاصله مردم با سطوح تصمیم‌گیری؛
- شایسته‌سالاری در تمام صحنه‌ها و حذف هرگونه رانت و ویژه‌خواری.

در صورتی که با این تمهیدات، مردمی‌بودن انقلاب به یک باور و احساس فراگیر در میان توده‌ها تبدیل شود، خود به واکنش طبیعی مردم می‌انجامد. «در اساس کار جمهوری اسلامی، اصلاحات لازم است و این اصلاحات با مشارکت کامل همه مردم خواهد بود» (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۵: ۱۵۵). «اینکه دولت ایستاده است و به‌خوبی دارد عمل می‌کند، برای این است که مردم هستند، کمک مردم است، هر جا هر نقیصه‌ای پیدا می‌شود، مردم دنبالش هستند، برای رفعش به دنبال هستند» (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۱۸: ۳۷۸ و ۳۷۹) و «باین اوصاف، «آگاهی مردم و مشارکت و نظارت و همگامی آن‌ها با حکومت منتخب خودشان، خود بزرگ‌ترین ضمانت حفظ امنیت در جامعه خواهد بود» (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۴: ص ۲۴۸) و با این شرایط، «مردم از همه مسئولان، جناح‌ها و احزاب جلوتر هستند» (فیاض، ۱۳۸۸، به نقل از رهبری: ۱). بنابراین، می‌توان گفت که توده‌ها در واکنش به خدمات یک نظام مردمی، بازخورد مثبت خود را این‌گونه ابراز می‌کنند:

- همکاری و مشارکت فعال مردم در جریان سازندگی، اصلاحات و رفع مشکلات؛

- مراقبت مداوم از امنیت و کیان نظام اسلامی با انگیزه بالا؛

- نظارت و ارزیابی بر تمام عملکردها از مردم و مسئولین در هر مکان و مسند.

که در نتیجه آن، «مشارکت مردم» به افزایش فعالیت‌های سازندگی، «مراقبت مردم» به رعایت خطوط قرمز در فعالیت‌ها و «نظارت و ارزیابی مردم» به ترویج و ارتقای عملکردهای مثبت و کاهش عملکردهای منفی در حوزه‌های مختلف می‌انجامد و تمام این آثار سازنده حاصل انگیزه‌ای سرشار است که از درون توده‌ها می‌جوشد.

اثرات این ویژگی بر حرکت جریان تمدن‌سازی: در تمدن نوین اسلامی، حضور مردم در صحنه موجب حرکتی خودجوش در تمامی عرصه‌ها می‌شود و توده‌ها، همانند صحنه‌های تاریخی انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی، در هر زمینه‌ای به دنبال روزه‌های مشارکت در پیشبرد اهداف، بی‌قراری کرده و از هم سبقت می‌گیرند. آن‌گونه که در قرآن کریم می‌فرماید: «در نیکی‌ها پیشی بگیرید. هر جا که باشید، خدا همه شما را فراهم آورد»^۱. لذا، بنابر اصل (فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ)، عناصر قوی‌تر به جای آنکه بزرگ‌تر، حجیم‌تر و کندتر شده و مانعی در حرکت جریان باشند، کوچک‌تر و سریع‌تر شده و به افتخار حضور در خط مقدم جریان و شکستن مرزهای پیشرفت نائل می‌شوند. لذا، این مردمی‌بودن

۱. وَلِكُلِّ وِجْهَةٍ هُوَ مُوَلِّئُهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا... (بقره، ۱۴۸).

متضمن درون‌زایی و خودجوش‌بودن حرکت جامعه‌تمدن‌ساز است. (اثر مردمی‌بودن، درون‌زایی حرکتی است).

۵. نوگرایی

نوگرایی به معنای روحیه‌ای اصلاح‌گر که صرفاً در پی حل مسائل نیست، بلکه به دنبال حل آن‌ها با طرحی نو و تازه است و در این راه، از تکرار تجارب گذشته و درج‌ازدن، گریزان و به دنبال فتح قله‌های جدید است. این درحقیقت به معنای تحول همراه با تکامل است که در نگاه مقام معظم رهبری، یعنی پیش‌رفتن به سمت آنچه درست‌تر است؛ آنچه کامل‌تر است؛ یعنی آنچه ساختیم، ببینیم نقص‌هایش کجاست، آن را برطرف کنیم؛ ببینیم کجا کم داریم، آن را اضافه کنیم. این جریان بایستی ادامه پیدا کند» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰ ب). بنابراین، نوگرایی را می‌توان یک اصل در حرکت‌های توحیدی دانست؛ زیرا با نگاه توحیدی به نظام خلقت، این باور شکل می‌گیرد که همیشه یک راه بهتر و کامل‌تر از قبل وجود دارد. درحقیقت، از نظر یک انسان مؤمن، جهان آفرینش به مثابه کارگاه شناخت مقام ربوبی است. لذا شناخت اجزای جهان نیز با هدف افزایش معرفت به آن مقام لایتنهی انجام می‌شود که این معرفت با هر مشاهده و هر تلاش خالصانه، یک مرحله ارتقا می‌یابد و در این فرایند بی‌انتها، هرآینه معرفتی تازه و شناختی نوبه‌نو نهفته است که راه‌های جدیدی در برابر آدمی می‌گشاید و به این معنا، بی‌اعتنایی، به نوگرایی در مسیر معرفت الهی که هدف و آرمان بلند خلقت است، خدشه وارد خواهد کرد.

نقش میدانی این ویژگی در تاریخ انقلاب اسلامی: در تاریخ انقلاب اسلامی ایران، نوگرایی جلوه‌های مهمی در صحنه‌های مختلف داشته و مورد تأکید مقام معظم رهبری قرار گرفته است. «مسئله‌رویش‌های نوبه‌نو در نظام جمهوری اسلامی، یکی از اساسی‌ترین و مهم‌ترین مسائل است. اگر هر انقلابی و هر حرکت و نهضتی در عالم، رویش‌های نوین و پی‌درپی نداشته باشد، محکوم به زوال و فناست. جمهوری اسلامی در طول این ۳۵ سال توانسته است در هر برهه‌ای از خود، جلوه‌ای نو و متناسب با نیاز بروز بدهد» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۳ ب). همچنین «اصلاح روش‌ها به صورت روزبه‌روز و نوبه‌نو» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۴ ب)، اتخاذ یک روند دائمی توسط مجموعه‌دستگاه‌ها برای انتخاب آنچه درست‌تر و کامل‌تر است» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰ ب) و نوگرایی در فقه

اسلامی برای پاسخ به مسائل و چالش‌های جدید حکومتی و سایر مسائل نو در جامعه (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹)، همگی از مصادیق تأکيدات ایشان درباب نوگرایی است.

اثرات این ویژگی بر حرکت جریان تمدن‌سازی: براین اساس، در حرکت تمدن نوین اسلامی، نوگرایی را باید نیروی مهیجی دانست که برای حرکت رونده جریان به هر سو و شکستن مرزهای دانش، تولید انگیزه نموده و بسنده کردن به شرایط فعلی را نامطلوب می‌سازد. (اثر نوگرایی، روندگی همه‌جانبه حرکت است).

۶. انعطاف‌پذیری

هنگامی که یک تمدن پیشرو در مسیر حرکت خود، با راهی بهتر و بستری مهیاتر مواجه می‌شود یا اینکه با مانعی سخت و غیرقابل نفوذ برخورد می‌کند، در هر دو حالت، به یک تغییر جهت موقتی یا دائم در مسیر قبلی خود اقدام می‌کند. در غیر این صورت، حرکت این تمدن پس از مدتی کند، متوقف و به زوال کشیده خواهد شد. بنابراین، هر تمدنی باید از فرایند تغییرات مثبت استقبال کند که از آن می‌توان به انعطاف‌پذیری تمدن تعبیر کرد.

تاریخ ایران یک نمونه کامل از تمدنی انعطاف‌پذیر ترسیم می‌کند که توانسته در مواجهه با تمدن‌های مهاجم همچون روم و مغول، با انعطاف‌پذیری‌های بی‌نظیر خود، از آن‌ها گذر نماید و در برخی موارد، تمدن مهاجم را به تدریج در خود حل نموده و توان آن‌ها را در رشد و پیشبرد آرمان‌های خود، به خدمت درآورد.

در تعالیم مکتب تشیع نیز انعطاف‌پذیری هنگام مواجهه با خطرات، مصداق دارد. آنجا که در جهت حفظ حیات دین و دین‌داران جامعه، احکامی چون تقیه، احکام ثانویه، حکم جهاد و... از سوی جایگاه ولایت و مرجعیت صادر می‌شود.

به بیان مقام معظم رهبری، نظام اسلامی دارای انعطاف‌پذیری «در سازوکارها، خطوط و شکل حرکت است و تغییر در سیاست‌ها و نظام‌ها و تدابیر می‌تواند مانع از تحجر بشود و با تکیه بر آرمان‌های همیشه جوان و نو، نظام اسلامی را همیشه جوان، شاداب، بالنده و پیش‌رونده نگه دارد». البته در این میان «برداشت خطرناکی که باید از آن بر حذر بود، اشتباه‌گرفتن انعطاف با انحراف و کوتاه‌آمدن در مقابل فشارهای بیرونی است. نباید در هیچ مسئله‌ای، از اصول و مبانی کوتاه آمد؛ چراکه این مسئله تجدیدنظر و انحراف است، نه انعطاف» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰ الف).

نقش میدانی این ویژگی در تاریخ انقلاب اسلامی: در تاریخ انقلاب اسلامی ایران نیز انعطاف‌پذیری را می‌توان در مقاطعی مشاهده نمود. موضوعاتی چون مماشات با ریاست جمهوری بنی‌صدر، پذیرش قطعنامه ۵۹۸، تعلیق موقت فعالیت‌های هسته‌ای، مقوله نرمنش قهرمانانه و... به‌رغم آنکه از سرفصل‌های پرچالش و حاشیه‌دار تاریخ انقلاب هستند و ابهامات پیرامون علل و عوامل آن‌ها فراوان است، لیکن هریک را باید از مصادیق انعطاف‌پذیری انقلاب در مواجهه با حوادث مختلف برشمرد.

اثرات این ویژگی بر حرکت جریان تمدن‌سازی: انعطاف‌پذیری در جریان تمدن موعود نیز به اتکای همین تجارب، قابل‌تصور است. هرچند که امروز تعیین مصادیق آن در تمدن موعود آسان نیست، بااین‌حال، از سنت‌های دائم خداوند متعال که برای آزمایش و رشد بشریت، او را در شرایط مختلف قرار می‌دهد، چنین برمی‌آید. البته به‌نظر می‌رسد که ویژگی انعطاف‌پذیری در تمدن موعود نه به‌منظور مواجهه با موانع سخت و بزرگ که اقتضای آن تمدن انعطاف در برابر موانع نیست، بلکه در هنگام انتخاب مسیرهای بهتر و مؤثرتر به‌کار می‌آید. (اثر انعطاف‌پذیری، انعطاف‌پذیری حرکت است).

۷. اتکا به خرد جمعی

توجه به اصل شور و مشورت موضوعی است که در مبانی دینی مورد تأکید قرار گرفته است (شوری، ۳۸؛ آل عمران، ۱۵۹؛ شریف‌الرضی، ۱۴۱۴ق: ۵۰۰). در تاریخ اسلام نیز رخدادهایی نظیر ماجرای جنگ احزاب، از نمونه‌های تاریخی به‌کارگیری اصل مشورت توسط بزرگان دینی است و این بدان‌معناست که اولیای خدا که خود مصداق واقعی عقل کامل‌اند و واجد عصمت از هرگونه خطای مادی و معنوی هستند، بر اصل شور و مشورت تأکید داشته‌اند. در این‌باره شهید مطهری می‌فرماید: «پیغمبر نیامده است که تمام قوای وجود بشر را معطل کند، بگوید شما فکر نکنید، تمام کارها را ما به‌جای شما انجام می‌دهیم. این امر خلاف نظم عالم است.»^۱ زیرا همان‌گونه که عنوان شد، هدف و آرمان خلقت، عبودیت و شناخت مقام باری تعالی توسط نوع بشر است. پس برای رسیدن به این هدف، عقل کل بشر و عموم مردم می‌بایست در فرایند شناخت خلقت که کارگاه شناخت الهی است، درگیر شود و به‌دنبال حل مشکلات و پاسخ مسائل برآید و این حضور جمعی برای خردورزی، تأیید

۱. قَالَ الصَّادِقُ (ع) شَاوِرٌ فِي أُمُورِكَ مِمَّا يَفْتَضِي الدِّينَ مَنْ فِيهِ خَمْسُ خِصَالٍ عَقْلٌ وَعِلْمٌ وَتَجْرِبَةٌ وَنُصْحٌ وَتَقْوَى (امام صادق (ع)، ۱۴۰۰: ۱۲۵).

الهی را نیز در پی دارد. آن‌گونه که حضرت علی (ع) خطاب به خوارج نهروان می‌فرمایند: «دست خدا بر سر جماعت است. از تفرقه بپرهیزید؛ زیرا شخص تک‌رو شکار شیطان است، همان‌گونه که گوسفند تک‌رو طعمه گرگ است» (ابن ابی الحدید، ج ۸: ۱۱۲).

از سوی دیگر، در حوزه علوم دینی نیز الگوی خرد جمعی کارگشا است؛ چراکه مفاهیم وحیانی و حتی روایات اهل بیت علیهم‌السلام به‌عنوان سرچشمه‌های حقیقی علم و دانش، دارای معانی چندلایه‌ای و ذووجه‌اند که در طول زمان‌ها و دوره‌های مختلف، با رشد عقل و خرد بشری جلوه‌ای تازه از آن‌ها نمایان می‌شود و از این رو، برای رسیدن به کُنّه حقایق آن، هم متون وحیانی در جایگاه مفهوم و هم عقل و دریافت بشری در جایگاه مفسر مفهوم، هر دو حائز اهمیت خواهند بود و بی‌تردید، اجماع عقول متخصص و متدین در موضوعات متنوع، ابعاد بیشتری از حقیقت آن موضوع را آشکار می‌سازد.

در جریان تمدن‌سازی اسلامی نیز هنگام رویارویی با مشکلات و حوادث، با استناد به الگوی خرد جمعی، نوعی عزم همگانی برای رسیدن به راه‌حل‌ها لازم است. در این باره مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «گفتمان اصلی ملت، این است که همه، راه‌هایی را برای تقویت نظام، اصلاح کارها و روش‌ها، گشودن گره‌ها، تبیین آرمان‌ها و هدف‌ها برای آحاد مردم، استفاده از نیروی عظیم ابتکار و حرکت و خواست و انگیزه و ایمان این مردم و راه به‌سمت آرمان‌های عالی پیدا کنند» (نشریه سما، ۱۳۷۹/۰۴/۲۳).

اما در منابع اسلامی، مقدمات و ملزوماتی برای رسیدن به الگوی خرد جمعی در نظر گرفته می‌شود^۱ که به‌اختصار، شرایط رسیدن به خرد جمعی را می‌توان این‌گونه برشمرد:

- مشورت و نظرخواهی می‌بایست در اموری صورت گیرد که در قلمرو دین محسوب شده و خارج از خطوط قرمز، جای هیچ‌گونه شور و نظرسنجی نیست؛

- رسیدن به این باور و اعتقاد که حقیقت هر موضوع در تکرر آرا و با مشاهده جنبه‌های مختلف موضوع، نهفته است؛

- عزم گروهی و همگانی برای رسیدن به پاسخ‌ها و راه‌حل‌ها هنگام مواجهه با چالش‌ها؛

۱. قَالَ الصَّادِقُ (ع) شَاوِرٌ فِي أُمُورِكَ مِمَّا يَقْتَضِي الدِّينُ مَنْ فِيهِ خَمْسُ خِصَالٍ عَقْلٌ وَعِلْمٌ وَتَجْرِبَةٌ وَنُصْحٌ وَتَقْوَى (امام

صادق (ع)، (ع)، ۱۴۰۰: ۱۲۵).

- اعتقاد به اینکه هنگام تلاشِ جمعی برای کشف و شناخت است که خدای متعال هدایتگری می‌کند؛

- وزن و ارزش نظر افراد مختلف برای مشورت، به تناسب توان روحی و عقلی‌شان و تخصص و تجارب در زمینه‌های مختلف، متفاوت است؛

- در الگوی خرد جمعی، اهمیت هر نظر بیش از نظردهنده آن است. به این معنا که هر رأی و نظری فارغ از اعتبار نظردهنده آن، در بوتۀ آزمایش افکار سایرین تجزیه و تحلیل می‌شود که این به شایسته‌سالاری نظرات می‌انجامد.

نقش میدانی این ویژگی در تاریخ انقلاب اسلامی: از جمله نمونه‌های مراجعه به خرد جمعی در تاریخ انقلاب اسلامی، می‌توان به تشکیل مجالس مختلف شورایی نظیر شورای اسلامی، شورای نگهبان، خبرگان رهبری، تشخیص مصلحت نظام و... و از سوی مردم نیز برگزاری همه‌پرسی قانون اساسی، انتخابات و رأی‌گیری‌های مختلف و... اشاره کرد. مقام معظم رهبری، در بیاناتی پیرامون اقتصاد مقاومتی، از عقل و خرد جمعی و نتایج آن می‌گویند: «سیاست‌های اقتصاد مقاومتی تراوش شده عقل جمعی است؛ یعنی محصول یک فرایند معقول و مدبرانه‌ای است». ایشان نتیجه این خرد جمعی را این‌گونه بیان می‌فرمایند: «لذاست که اقتصاد مقاومتی را همه تأیید کردند، یعنی من یک مورد سراغ ندارم که این سیاست‌ها را تخطئه کرده باشند. نه، همه قبول کردند» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴ الف).

اثرات این ویژگی بر حرکت جریان تمدن‌سازی: ویژگی خرد جمعی، یک سازوکار انتخاب و تصمیم‌گروهی است و براین اساس، در جریان تمدن‌سازی نیز هر عنصر فردی یا گروهی، جریان را به یک جهت می‌کشانند و درنهایت، جریان به سمت برآیند مجموع جهتها حرکت می‌کند و لذا، از این حالت می‌توان به «جهت‌گیری برآیندی» تعبیر نمود. از آنجایی‌که در این روش، نظر همگان به تناسب لحاظ می‌شود، هر مسیری که انتخاب شود و مورد استفاده قرار می‌گیرد، از حمایت و تأیید همگانی برخوردار است. (اثر خرد جمعی، جهت‌گیری برآیندی حرکت است).

۸. تأثیر و تأثر در سطح جهانی

برخلاف ادیان ابراهیمی دیگر که وسعت تعالیشان عموماً در یک قلمرو خاص یا قومی خاص محدود می‌شد، دین مبین اسلام از همان ابتدا داعیه (و ما هو الا ذکر للعالمین) (قلم، ۵۲) داشته و گستره مخاطبین خود را سراسر عالم معرفی می‌نماید. علت هم بر کسی پوشیده نیست؛ زیرا خداوند

در قرآن کریم می‌فرماید: «پس حق‌گرایانه به سوی این دین رو کن، با همان فطرتی که خدا مردم را بر آن سرشته است.»^۱ لذا، گرایش به دین اسلام مبتنی بر فطرت الهی نوع بشر است و این خود دلیلی بر جهان‌شمولی تعالیم این دین است. از همین رو شعاع حرکت تمدن موعود نیز در جهت تکمیل بنای دین مبین اسلام و استقرار آرمان (لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ)^۲، پهناى عالم را دربر گرفته تا آنکه «فوج فوج مردم به دین خدا وارد می‌شوند»^۳ و تعالیم و اصول دین اسلام را می‌پذیرند. بنابراین، تأثیر حرکت این تمدن در شعاع جهانی و با مخاطب جهانی (یزدی حائری، ۱۴۲۲: ۲۸۲) امری محتوم و قطعی است.

البته این رابطه یک‌سویه نیست. قدر مسلم، این حرکت، در اصول و آرمان‌های خود، به سبب اتصال به مبانی وحیانی، هیچ‌گونه اثر و نفوذی نخواهد پذیرفت؛ لیکن در زمینه شیوه‌ها و ابزار، از تجارب سایرین بهره می‌گیرد؛ زیرا در تعالیم دین مبین اسلام، طبق حدیث شریف «اطلبوا العلم ولو بالصین» (عاملی، ۱۴۱۴: ۲۷) استفاده از علوم و تجارب سایرین، آنجا که مغایر با اصول اسلامی نباشد، مورد تأکید قرار گرفته است. کمالینکه «مسلمانان در نیمه دوم سده دوم هجری، از گنجینه‌های پزشکی یونان استفاده‌های زیادی کردند» (ولایتی، ۱۳۸۴: ۳؛ آیت‌اللهی، ۱۳۸۲: ۱۷).

نقش میدانی این ویژگی در تاریخ انقلاب اسلامی: این تأثیر و تأثر در انقلاب اسلامی ایران نیز نمود یافته است. انقلاب اسلامی ایران اثرات غیرقابل‌کتمان را در سراسر جهان بر جا گذاشته است که شاید در بهترین تعبیر، از آن به «صدور انقلاب» (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۱۲: ۱۴۸) یاد می‌شود. «اینکه امروز در سرتاسر دنیا، گرایش و ایمان اسلامی زنده شده است؛ ملت‌ها در شمال آفریقا و در خاورمیانه و در شرق و غرب کشورهای اسلامی بیدار شده‌اند و جوانان مسلمان در کشورهای گوناگون، به زیبایی‌های دین و قرآن رو آورده‌اند، همه حاکی از این است که انقلاب اسلامی در اول وقوع خود صادر شده است» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۲).

از سوی دیگر، به‌کارگیری برخی شیوه‌ها و روش‌های تمدن غربی در زمینه تقسیم قوا، نهادسازی، قانون اساسی، انتخابات و... همراه با اصلاحات لازم در راستای انطباق با شریعت اسلامی، نشانه

۱. فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقِيمُ وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ (روم، ۳۰).

۲. هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ (توبه، ۳۳).

۳. وَ رَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا (نصر، ۲).

تأثیرپذیری انقلاب اسلامی از دیگر تمدن‌هاست و این درواقع، بیانگر آن است که در تمدن اسلامی موعود نیز علاوه بر اهمیتی که به جهان‌گیرشدن شریعت اسلامی و کلمه توحید وجود دارد، توجه به دستاورد تمدن‌های دیگر، به شرط آنکه دچار تضاد و تعارضی با مبانی اسلامی نباشد، ممکن و بلکه به دو علت، ضروری است: اول آنکه جامعه اسلامی و مسلمانان، به سبب برخورداری از مبانی وحیانی، خود را بی‌نیاز از جامعه بشری نپنداشته و دچار رخوت و غرور نشوند؛ دوم آنکه مسلمین به سبب تکلیفی که در اکتساب علوم و تجارب مختلف، حتی در نقاط دوردست عالم دارند، به ایجاد رابطه و تعامل با مردمان دیگر، شناخت نقاط قوت و ضعف آن‌ها و ارزیابی میزان آمادگی‌شان جهت پذیرش احکام الهی پرداخته و به این ترتیب، تمدن اسلامی از تمام ظرفیت‌ها و دستاوردهای جامعه بشری برای بسط و شکوفایی خود و رسیدن به حاکمیت جهانی دین خاتم استفاده نماید (توبه، ۳۳).

اثرات این ویژگی بر حرکت جریان تمدن‌سازی: براین اساس، تأثیر و تأثر جهانی را باید عامل پیوستگی جریان تمدن‌ساز موعود در سطح جهان دانست که تمام ظرفیت انبای بشر را در خدمت گسترش شریعت اسلامی و درعین حال، رسیدن به رستگاری دنیا و آخرت به کار می‌گیرد. (اثر تأثیر و تأثر در سطح جهانی، پیوستگی حرکت در تمام عالم است).

۹. جایگاه رهبری

رهبری در تمدن اسلامی، بنابر تصریح متون دینی و روایی، یک مرتبه میانی در سلسله مراتب حاکمیت الله است و لذا، این جایگاه به هیچ وجه خارج از شرایطی که تحت عنوان ولایت امام معصوم یا ولایت فقیه (در زمان غیبت) مطرح می‌شود، قابل احراز نیست. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید: «در نظام جمهوری اسلامی، رهبری فقط تابع این نیست که کسی او را به خاطر اینکه شرایط را از دست داده، عزل کند؛ اگر این شرایط در او وجود نداشته باشد، خودش به خودی خود عزل شده است» «ولایت فقیهی که امام بزرگوار ما معنا کردند، یعنی یک مدیریت زنده و بالنده و پیشرونده. رهبری، یک مدیریت است؛ به این معنا که از حرکت کلی نظام مراقبت کند. در واقع، رهبری، یک مدیریت کلان ارزشی است. مسئولین در بخش‌های مختلف، مسئولیت‌های مشخصی دارند. در همه این‌ها، رهبری نه می‌تواند دخالت کند، نه حق دارد دخالت کند، نه قادر است دخالت کند. بلکه، آنجایی که اتخاذ یک سیاستی منتهی خواهد شد به کج شدن راه انقلاب، رهبری مسئولیت پیدا می‌کند.» در ادامه، ایشان مسئولیت رهبری را این گونه بیان می‌کنند: «حرکت کلان و کلی نظام

اسلامی به‌سمت آن آرمان‌ها باید منحرف نشود؛ اگر منحرف شد، باید گریبان رهبری را گرفت، او را بایستی مسئول دانست؛ او مسئول است که نگذارد» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰ د). بیانات حاکی از آن است که رهبری، در جامعه اسلامی، به‌عنوان بالاترین جایگاه و موقعیت، مسئولیت مدیریت و مراقبت از حرکت تمدنی در مقیاس کلان را بر عهده دارد که ازجمله آن‌ها، تعیین مصادیق آرمان‌ها و اصول و خطوط قرمز به‌تناسب شرایط روز جامعه و گفتمان‌سازی در آن راستاست تا مردم نیز براساس آن گفتمان، جهت‌گیری فعالیت‌هایشان را در مقیاس خرد، بر مصادیق مورد نظر رهبری منطبق سازند.

نقش میدانی این ویژگی در تاریخ انقلاب اسلامی: این رویه در طول تاریخ انقلاب نیز مسبوق به سابقه است و رهبری جامعه، آنجا که خطر انحراف را در حرکت اصیل انقلاب احساس کرده، وارد صحنه شده و ایفای نقش نموده است. از مدیریت جریان انقلاب در زمان طاغوت، مدیریت هشت‌ساله دفاع مقدس و... در دوره رهبری حضرت امام خمینی (ره)، تا توجه به شیخون فرهنگی، نهضت تولید علم، نظریه اقتصاد مقاومتی و... در دوره زعامت مقام معظم رهبری همگی نمونه‌های از نقش‌آفرینی رهبری در حرکت تمدنی انقلاب اسلامی در مقیاس کلان است.

اثرات این ویژگی بر حرکت جریان تمدن‌سازی: نقش رهبری در جریان تمدن‌سازی اسلامی به‌مثابه جریان پیش‌گامی است که خط حرکت را به‌تناسب شرایط جامعه مشخص می‌نماید تا مسیر جریان در مقیاس کلان مشخص شده و توده‌های مردم فعالیت‌های خود را در آن جهت تنظیم نمایند. به‌این‌ترتیب جریان تمدنی، با به‌رمندی از عنصر هدایت رهبری، در مسیر اهداف و آرمان‌ها و در بستر اصیل خود جریان خواهد داشت. (اثر جایگاه رهبری، حرکت هدایت‌شونده است).

در مجموع، ویژگی‌های شناسایی شده‌ی نه‌گانه و اثرات آن‌ها بر جریان تمدن‌سازی در جدول شماره ۱ بیان می‌شود.

ویژگی حرکتی تمدن نوین اسلامی	اثر بر جریان تمدن‌سازی
۱ آرمان‌گرایی	حرکت رو به مقصود
۲ پایبندی به اصول	حرکت در حریم حدود
۳ روحیه اصلاح‌گری	روان‌کنندگی حرکت
۴ مردمی‌بودن	درون‌زایی حرکت
۵ نوگرایی	روندگی همه‌جانبه حرکت
۶ انعطاف‌پذیری	انعطاف‌پذیری حرکت
۷ خرد جمعی	جهت‌گیری برآیندی حرکت

پیوستگی حرکت	تأثیر و تأثر جهانی	۸
حرکت هدایت‌شونده	جایگاه رهبری (جریان پیش‌گام)	۹

جدول شماره ۱. جدول مؤثر و اثر: تأثیر ویژگی‌های حرکتی تمدن نوین اسلامی بر جریان تمدن‌سازی

ب. مدل‌سازی جریان تمدن نوین اسلامی

مدل‌سازی برای پدیده‌ها و مفاهیم، موضوعی است که از اعتبار دینی در آیات و روایات برخوردار است. این شیوه که در علوم قرآنی به «ضرب المثل» تعبیر می‌شود، به دنبال تبیین مفاهیم ذهنی با استفاده از تشبیهات عینی است (سیوطی، ۱۳۷۶: ۱۳۲۱). «در قرآن، مسائل عقلی بسیاری وجود دارد که اکثر مردم قابلیت فهم و جذب آن را پیدا نمی‌کنند و از سوی دیگر، مردم به محسوسات و عینیات عادت کرده‌اند؛ بدین خاطر، خداوند متعال برخی از مفاهیم بلند عقلی را در قالب مثل‌ها بیان فرموده است تا عموم مردم آن‌ها را به تناسب ادراک خود دریابند» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۸: ۱۳). تعبیری همچون (مَثَلُ الَّذِينَ...) (جمعه، ۵) یا تعابیر مشابه دیگر (رعد، ۳۵؛ عنکبوت، ۴۱) را می‌توان از این دست برشمرد. این شیوه تبیینی در روایات نیز مصداق دارد؛ آنجا که پیامبر اکرم (ص) قرآن کریم را به طعام گسترده الهی تشبیه می‌نمایند^۱ (علم الهدی، ۱۹۹۸: ۳۵۴) و غیره. استفاده‌های متعدد از مثل‌ها در آیات و روایات، دارای این پیام ضمنی است که نظام خلقت دارای الگوهای تکرارپذیر در موقعیت‌های ملموس و غیرملموس است و خداوند با ارائه سرنخ‌هایی در پدیده‌های عینی و ملموس، شناخت انسان از مفاهیم نامانوس و غیرملموس را ممکن می‌سازد که بی‌شک، این از جلوه‌های لطف و هدایت الهی برای آدمی است.

در بحث تمدن نوین اسلامی نیز مدل‌سازی، با هدف شناخت شیوه حرکت جریان تمدن‌ساز موعود و ملموس ساختن آن، امری ضروری است. در این راستا، باتوجه به ویژگی‌های حرکتی تمدن نوین اسلامی و همچنین، بررسی اثر وضعی هرکدام بر حرکت، باید مدلی را جست‌وجو نمود که دارای حرکتی رو به مقصود (اثر آرمان‌گرایی)، در حریم حدود (اثر پابندی به اصول)، روان‌کننده (اثر اصلاح‌گری)، درون‌زا (اثر مردمی‌بودن)، رونده (اثر نوگرایی)، انعطاف‌پذیر (اثر انعطاف‌پذیری)، دارای جهت‌گیری برآیندی (اثر خرد جمعی)، پیوسته (اثر تأثیر و تأثر جهانی) و هدایت‌شونده (اثر جایگاه رهبری) باشد.

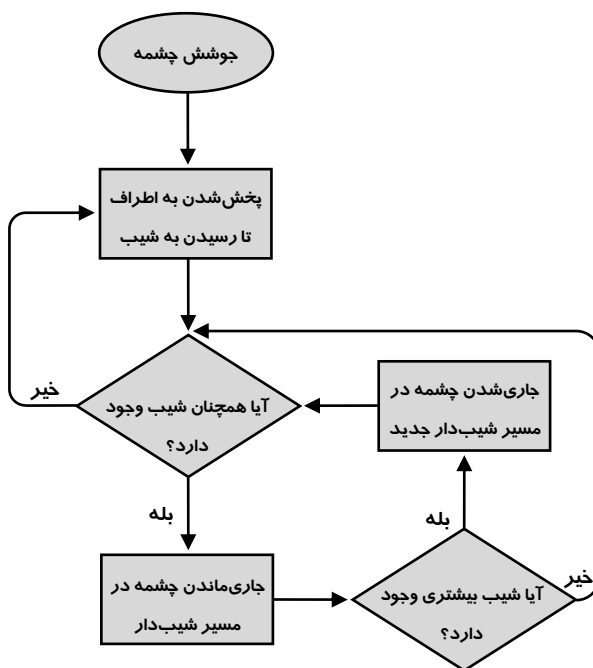
۱. إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ مَأْذِبٌ اللَّهُ فَعَلَّمُوا مِنْ مَأْذِبِهِ مَا اسْتَطَعْتُمْ.

در مباحث مربوط به هوش مصنوعی، موضوعی تحت عنوان هوش ازدحامی^۱ (زیرمجموعه‌ای از الگوریتم‌های زیستی تکاملی) وجود دارد که در آن، از الگوی رفتاری موجودات مختلف در طبیعت برای رسیدن به بهترین و بهینه‌ترین راه‌حل‌ها استفاده می‌شود: مواردی از قبیل الگوریتم حرکتی مورچگان، کلونی زنبورها، الگوریتم ازدحام ذرات و غیره (ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۶)؛ اما آنچه در این پژوهش جهت مدل‌سازی حرکت تمدن نوین اسلامی برای اولین بار معرفی می‌شود، «الگوریتم مسیریابی چشمه آب» است که در آن، ویژگی‌های رفتاری نه‌گانه به نهایت خود می‌رسد.

در این الگوریتم، طبق مثل معروف «آب راه خود را پیدا می‌کند»، چشمه پس از جوشش (درون‌زایی)، به سبب ماهیت سیال خود، به تمام اطراف گسیل شده و به هر گوشه و کنجی ورود می‌کند (روندگی همه‌جانبه). سپس، به سمت سرایشی‌ها جاری شده و هر موضع شیب‌داری مقداری در جهت‌گیری جریان تأثیر می‌گذارد (جهت‌گیری برآیندی) و موقعیتی که از شیب بیشتری برخوردار است، کل جریان چشمه را به سمت خود متمایل می‌سازد (پیوستگی). هرچند ممکن است چشمه در میانه راه دچار موانع یا چاله‌های انحرافی شود؛ لیکن هر چاله پس از پُر شدن، جذابیت خود را از دست داده و چشمه مجدداً شروع به مسیریابی می‌کند (انعطاف‌پذیری). این الگوریتم که در نمودار شماره یک نمایش داده شده است، در طول مسیر چشمه ادامه می‌یابد. همچنین، در طی این جریان، چشمه به کنارزدن موانع مزاحم و ناهمواری‌های کوچک و همچنین، سایش تدریجی موانع سخت و بزرگ می‌پردازد (روان‌کنندگی).

چشمه همواره حرکتی روبه پایین و به‌سوی دریا یعنی پایین‌ترین ارتفاع دارد (رو به مقصود). در صورتی که جریان چشمه مستمر و ادامه‌دار باشد، به تدریج حریم و کانال چشمه شکل می‌گیرد که موجب تقویت جریان و افزایش سرعت چشمه شده و از انحراف حرکت در مواقع و مواضعی که شدت جریان کم است، جلوگیری می‌کند (در حریم حدود). البته مدل حرکتی چشمه به سبب عدم اشراف بر تمام مسیر و جهل نسبت به آینده، به یک حرکت کورکورانه شبیه است که این موضوع برای هر چشمه سرانجام متفاوتی را رقم می‌زند. از جاری‌نشدن، راکد و متعفن‌شدن، تا سرازیرشدن به باتلاق‌ها و مرداب‌ها. درحالی‌که اگر جریان چشمه توسط یک جریان «پیش‌گام واصل به دریا» هدایت شود، به یک نهر آب تبدیل شده و حیاتش تا رسیدن به مقصد پایانی تضمین می‌شود. در این حالت، می‌توان گفت که جریان از ویژگی هدایت بهره‌مند است (هدایت‌شونده).

1. Swarm Intelligence

نمودار شماره ۱. فلوجارت الگوریتم مسیریابی چشمه، در شکل ساده و با حذف جزئیات

۱. سطح‌بندی ویژگی‌های نه‌گانه به‌وسیله آنالیز مدل چشمه

همان‌گونه که عنوان شد، در تحلیل مدل حرکتی چشمه، ویژگی‌های نه‌گانه به سه سطح تقسیم می‌شود: ویژگی‌های درون‌زایی، روندگی همه‌جانبه، جهت‌گیری برآیندی، پیوستگی، انعطاف‌پذیری و اصلاح‌گری متعلق به سطح یک است. این ویژگی‌ها درحقیقت، با ماهیت سیال جریان در ارتباط‌اند و اگر چشمه در همین ویژگی‌ها محدود شود، از جاری‌شدن بازمی‌ماند؛ لیکن در صورتی که حرکت چشمه از ویژگی‌های سطح دو یعنی رو به مقصود بودن و تقید به حدود برخوردار شود، جریان بلندمدتی برای چشمه فراهم می‌آید که البته نهایت جریان آن نامشخص است و سرانجام، در ویژگی سطح سه، یعنی هدایت جریان پیش‌گام است که رسیدن به مقصود، دریا، برای چشمه تضمین می‌شود.

سطوح	ویژگی‌های هر سطح	کارکرد سطوح
یک	درون‌زایی، روندگی، جهت‌گیری برآیندی، پیوستگی، انعطاف‌پذیری، اصلاح‌گری	تضمین سیال‌بودن جریان
دو	رو به مقصود بودن، تقید به حدود	تضمین تداوم جریان در بلندمدت
سه	هدایت‌شوندگی	تضمین رسیدن به مقصود

جدول شماره ۲. سطح‌بندی ویژگی‌های نه‌گانه

به‌طور کلی، الگوریتم مسیریابی چشمه مدلی است که با قدرت انطباق بالا در تبیین مفاهیم متعددی به‌کار می‌آید. در این باره تفسیر تمدنی کلمه «لا اله الا الله» به‌عنوان شعار اصلی حرکت تمدن اسلامی، به‌عنوان گواه ادعا و آزمونی برای کارآمدی این مدل بررسی می‌شود.

با کنکاش در کلمه «لا اله الا الله» می‌توان دریافت که سیر رشد و تکامل تمدن‌های غیر الهی، بر پایه تحدی الهی و نفی رقیب است؛ یعنی در این سازوکار، هر پدیده جذاب برای بشر، امکان بروز یافته، پیروان خود را جذب کرده و تمدن‌هایی را شکل می‌دهد. سپس، به‌مرور زمان و با غنی‌شدن تجربه بشری، عدم کارایی آن به‌صورت عینی اثبات می‌شود؛ لذا از این پدیده‌ها و اله‌های دروغین می‌توان به چاله‌های انحرافی مدل چشمه تعبیر نمود که پس از پُرشدن، جذابیت خود را از دست می‌دهند و جریان شناخت بشری، مسیریابی را از نو آغاز می‌کند تا شاید به مسیر واقعی «الا الله» وارد شود.

به‌عنوان مثال، مکتب کمونیسم یک نمونه از اله‌های جذابی بود که پس از مدتی، جریان تمدن بشری از آن گذشت. بر این اساس می‌توان گفت که تاریخ تمدن‌های بشری مملو از حرکت‌های پُرفراز و نشیب است که سعی در یافتن راهی روبه‌جلو دارد. نظر شهید مطهری در این باره شایان توجه است: «هرچند در مجموع، حرکت تاریخ، تکاملی است، ولی برخلاف نظریه ابزاری، سیر تکاملی تاریخ، جبری و لایتخلف نیست. نظر به اینکه عامل اصلی این حرکت انسان است و انسان موجودی مختار و آزاد و انتخابگر است، تاریخ در حرکت خود نوسانات دارد؛ گاهی جلو می‌رود و گاهی به عقب برمی‌گردد، گاه به راست منحرف می‌شود و گاه به چپ، گاهی تند می‌رود و گاهی کند و احياناً برای مدتی، ساکن و راکد و بی‌حرکت می‌ماند. یک جامعه همچنان‌که تعالی می‌یابد، انحطاط پیدا می‌کند. تاریخ تمدن‌های بشری جز یک سلسله تعالی‌ها و سپس انحطاط‌ها و انقراض‌ها نیست. در عین حال همچنان‌که توین‌بی، مورخ و دانشمند شهیر معاصر، گفته است: انحطاط تمدن‌ها امری اجتناب‌ناپذیر نیست؛ ولی تاریخ بشریت در مجموع، خود یک خط سیر تکاملی را طی کرده است» (مطهری، ۱۳۹۰: ۴۲۹).

البته در مورد تمدن اسلامی، شرایط متفاوت است و به مدد تعالیم آسمانی اسلام، موضوع انحطاط و انقراض تمدنی مطرح نمی‌شود؛ چراکه احکام و باید و نبایدهای الهی، به‌مثابه حریم و کانال چشمه، حرکت تمدن را کنترل و از مسیرهای انحرافی بر حذر می‌کند. باین حال، در قلمرو دین اسلام نیز جست‌وجو و کنکاش برای رسیدن به رشد و تکامل در محدوده حریم و حدود الهی وجود دارد و از همین روست که حد یقفی برای شناخت و آگاهی و علم نمی‌توان متصور بود. آن‌چنان‌که می‌فرماید (فوق کلّ ذی علم علیم) (یوسف، ۷۶). لذا، در این آیین، همواره عبودیتی مبتنی بر شناختی نوبه‌نو از

مقام بی‌نهایت الهی منظور است که توقف بر تصور قبلی را نفی می‌کند و به دنبال شناختی کامل‌تر در جریان‌ی ادامه‌دار است. آن‌گونه که در قرآن کریم می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، به خدا و پیامبرش و کتابی که بر او نازل کرده و کتبی که پیش از این فرستاده است، ایمان بیاورید...»^۱.
 باین اوصاف، شاید بتوان حدیث قدسی «كَلِمَةُ إِلَّا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِصْنِي فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِي آمِنَ مِنْ عَذَابِي» (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۴۹: ۱۲۶) را این‌چنین تفسیر نمود که ورود به جریان مستمر و حرکت نوبه‌نوی «لا اله الا الله» درحقیقت، ورود به حریم و دژ مستحکم الهی است که انسان را از عذاب خدا ایمن می‌دارد.

در مجموع، الگوریتم مسیریابی چشمه را به سبب برخورداری از جریان‌ی پویا، سیال و همراه با ویژگی‌های سطح دو و سه، می‌توان یک مدل مناسب برای شبیه‌سازی جریان تمدن‌ساز موعود در نظر گرفت.

اما در سوی دیگر، زنجیره حرکت انقلاب اسلامی طبق نظر مقام معظم رهبری هنوز هم به حلقه جامعه اسلامی به‌عنوان جامعه‌ای بدون توقف و در حال پیشروی دائم به سمت آرمان‌ها، نرسیده است (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰ د) و به‌طریق‌اولی، از امت اسلامی که همان جریان تمدن موعود است، فاصله دارد.

۲. شناسایی عارضه گران‌روی در حرکت انقلاب اسلامی، به‌وسیله آنالیز مدل چشمه

سؤال اینجاست که الگوریتم مسیریابی چشمه از چه خصوصیات ویژه‌ای برخوردار است که در مقایسه با مدل حرکت انقلاب اسلامی، تناسب و تشابه بیشتری را با مدل حرکتی جریان موعود به‌دست می‌آورد؟

قدر مسلم، هر دو مدل حرکتی انقلاب و چشمه، کم‌وبیش، از ویژگی‌های سطح دو و سه برخوردارند. بنابراین، تفاوت در سطح یک، موجب تمایز این دو مدل از هم می‌شود. ویژگی‌های سطح یک به‌سبب ماهیت پویا و سیال ذات آب، با توان بالا، بر جریان چشمه اثر می‌کنند. درحالی‌که تأثیر ویژگی‌های سطح یک بر حرکت انقلاب، به‌دلیل گران‌روی^۲ بالای جریان، ضعیف بوده و لذا حرکت آن در مقایسه با جریان چشمه، با شتاب کم و اصطکاک زیادی همراه است که این را می‌توان

۱. یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ... (نساء، ۱۳۶).

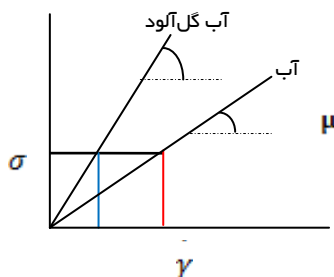
2. Viscosity

نتیجه ضعف نسبی در پویایی و سیال‌بودن جریان دانست. منظور از گران‌روی در واقع، سرعت و وسعت پایین جریان در شرایط مشابه است.

برای توضیح علمی این موضوع، با استفاده از مباحث علم مکانیک سیالات، سرعت و وسعت اثرگذاری بر جریان چشمه‌آب (سیال نیوتنی با میزان بالای پویایی و سیال‌بودن) و جریان ماده‌ای غلیظی همچون آب گل (سیال غیرنیوتنی با میزان پایین پویایی و سیال بودن) باهم مقایسه می‌شوند. در علم مکانیک سیالات، به‌طورکلی، سیال به‌صورت لایه‌های مجازی فرض می‌شود که بر روی یکدیگر می‌لغزند. باین‌حال، همه سیالات، نوعی رفتار گران‌روی از خود نشان می‌دهند. نیروهای گران‌رو، نیروهای کندکننده جریان هستند که بر سطح لایه‌های مجازی به‌صورت مماس عمل می‌کنند و تمایل دارند که با جریان مخالفت کنند. نیروهای عمل‌کننده به‌صورت موازی با سطح (مانند جاذبه زمین)، نیروهای برشی نامیده می‌شوند و نیروی برشی در واحد سطح، همان تنش برشی^۱ ($\sigma = \frac{F}{A}$) است. هنگامی که تنش برشی به یک سیال وارد می‌شود، سیال نمی‌تواند تنش را تحمل کند و به‌جای آن، تغییر شکل یافته یا به‌عبارت‌دیگر، جریان می‌یابد. فاکتور دیگری که برای تحلیل رفتار سیالات استفاده می‌شود، نرخ برش یا آهنگ برش^۲ است که به دو صورت تبیین می‌شود: یکی تغییر زاویه لایه‌های فرضی در واحد زمان ($\dot{\gamma} = \frac{d\theta}{dt}$) و دیگری تغییر نسبی در سرعت لایه‌ها نسبت به فاصله لایه‌های فرضی ($\dot{\gamma} = \frac{du}{dy}$). ضریب گران‌روی (μ) از رابطه بین تنش برشی و آهنگ برش به‌دست می‌آید ($\sigma = \mu \cdot \dot{\gamma}$). مایعاتی که بین تنش برشی و آهنگ برشی آن‌ها نسبت مستقیمی وجود دارد، سیالات نیوتنی نامیده می‌شوند. آب و ترکیباتی که درصد بالایی از آن‌ها را آب تشکیل می‌دهد، عمدتاً ویژگی‌های نیوتنی از خود نشان می‌دهند. نمودار شماره دو مربوط به تفاوت رفتار سیال نیوتنی و غیرنیوتنی در برابر تنش برشی است.

1. Shear stress

2. Shear rate

نمودار شماره ۲. تفاوت سیالات در برابر تنش برشی یکسان

در نمودار شماره دو، باتوجه به شیب خط (μ) که نماینده گرانروی سیال است، می‌توان نتیجه گرفت که با آلوده شدن آب زلال به گل، گرانروی سیال افزایش می‌یابد (شیب خط افزایش یافته است). در این شرایط، با یک تنش برشی (σ) ثابت (شتاب جاذبه ناشی از یک شیب ثابت) روشن است که آهنگ برش ($\dot{\gamma}$) آب بیشتر از آب گل آلود خواهد بود و می‌توان نتیجه گرفت سرعت نسبی حرکت لایه‌های سیال درمورد آب بیشتر است و همین‌طور تغییر زاویه لایه‌های سیال نسبت به هم نیز درمورد آب بیشتر است یا به بیان دیگر، وسعت حرکت آب نسبت به آب گل آلود بیشتر خواهد بود.

به بیان غیرتخصصی، در صورتی که جریانی از آب گل به راه افتاده و جاری شود، با حرکتی کاملاً آرام و با وسعتی بسیار کمتر از آب، شروع به پیش‌روندگی به اطراف می‌کند. حرکت این جریان به سمت سراسیمه‌ها بسیار کند و کم‌دامنه است و تمام ویژگی‌های انعطاف‌پذیری، جهت‌گیری و... با سرعت و وسعت پایینی صورت می‌گیرد. اگر در این جریان، موجی ایجاد شود، سرعت انتقال و دامنه وسعت آن بسیار محدود است. به این ترتیب می‌توان گفت که مزاحمت ذرات گل موجود در آب موجب کاهش پویایی و سیال‌بودن جریان آب شده که این خود کاهش سرعت و وسعت تأثیر ویژگی‌های سطح یک بر جریان را در پی دارد. حال، با بررسی این نتایج در الگوی حرکتی انقلاب مشخص می‌شود که چرا این جریان دچار گرانروی در ویژگی‌های سطح یک است.

در این باره مقام معظم رهبری با تبیین مؤلفه‌های کندکننده حرکت انقلاب، بارها این عوامل را گوشزد فرمودند که برخی از آن‌ها بدین شرح است:

- عدم تحقق سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی (اثر منفی بر درون‌زایی جریان انقلاب)؛

- عدم توجه به مبارزه با فساد اقتصادی (اثر منفی بر حرکت روان جریان انقلاب)؛

- عدم توجه به کرسی‌های آزاداندیشی (اثر منفی بر جهت‌گیری جمعی جریان انقلاب)؛
 - وجود جناح‌بندی در سیاست‌ها و عملکردها (اثر منفی بر انعطاف‌پذیری جریان انقلاب)؛
 - کاهش شتاب رشد علمی کشور (اثر منفی بر پیش‌روندگی جریان انقلاب).
 از این رو، باید گفت که عارضه‌گران‌روی می‌تواند اثرات مخربی بر حرکت انقلاب داشته باشد؛ زیرا گران‌روی احساس بن‌بست کاذب را در جریان القا کرده و در نتیجه آن، توده‌ها از ادامه حرکت دلسرد می‌شوند. لذا با تکیه بر مدل‌سازی چشمه، می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که برای نزدیک شدن به حرکت تمدن موعود و رسیدن به یک جریان پویا، سیال و تراز انقلاب می‌بایست به دنبال راهبردی مناسب و زیرساختی کارآمد بود که به کمک آن، گران‌روی جریان انقلاب اسلامی کاهش و سرعت و وسعت اثرگذاری ویژگی‌های سطح یک بر آن ارتقا یابد.

ج. شبکه‌سازی اجتماعی، زیرساخت جریان تمدن نوین اسلامی

ظهور و گسترش فناوری اطلاعات^۱ در سطح جهانی را باید فراگیرترین رویداد عصر حاضر نامید. آن‌چنان‌که تمام جنبه‌های علمی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی انسان را دربر گرفته و تصور فقدان این عنصر جدید در معادلات زندگی، غیرممکن شده است. علت این تأثیر عمیق و همه‌جانبه IT، سرعت و گستردگی خارق‌العاده آن در انتقال است (Schoder & et al, 2013).
 قدرت شگفت‌انگیز فناوری اطلاعات در مرتبط کردن و پیوند^۲ انسان‌ها، حتی در روایات آخرالزمان نیز مورد اشاره قرار گرفته است. «مؤمن در عصر قائم □ درحالی‌که در مشرق است، برادر خویش را که در مغرب است می‌بیند و همان‌گونه که در مغرب است، برادر مؤمن خویش را در مشرق می‌بیند» (کلینی رازی، ج ۸: ۲۴۰) و در روایت دیگری نیز آمده است «هنگامی که قائم (عج) قیام کند، خداوند در دستگاه شنوایی و بینایی شیعیان ما، گستردگی و کشش ویژه‌ای می‌بخشد تا میان آنان و مهدی (عج) ما واسطه و نامه‌رسان یا فاصله‌ای نباشد» (کلینی رازی، ج ۸: ۲۴۰). مضمون این روایات بدان معناست که سرعت و وسعت در انتقال اطلاعات، یک زیرساخت کاربردی تمدن موعود است. پس به‌ناچار می‌بایست اهمیت این موضوع در جریان تمدن‌سازی نیز درک شده و به آن پرداخته شود.

1. Information Technology (IT)

2. Link

یکی از مظاهر فراگیر IT در دهه اخیر، پدیده شبکه‌های اجتماعی^۱ است که در حوزه‌های فردی و اجتماعی، اثربخشی و نفوذ خود را اثبات نموده است. طبق تعریف جیمز میشل^۲ در کتاب شبکه‌های اجتماعی در موقعیت‌های شهری^۳، «شبکه اجتماعی مجموعه‌ای ویژه از پیوندها میان بازیگران معین، با این خصوصیت که مشخصات این پیوندها را می‌توان به‌عنوان یک کلیت برای تفسیر رفتار اجتماعی افراد مجموعه، استفاده نمود» (Mitchell, 1969). گارتن^۴ و همکاران نیز شبکه‌های اجتماعی را به‌عنوان «مجموعه‌ای از عناصر اجتماعی (مردم، سازمان‌ها و غیره) که توسط مجموعه‌ای از روابط اجتماعی (دوستی، همکاری، تبادل اطلاعات و غیره) به هم متصل شده‌اند» (Garton, 1997) معرفی می‌کنند. البته بوید و الیسون^۵ تعریف کامل‌تری ارائه می‌دهند: «خدماتی مبتنی بر شبکه وب که برای افراد، امکان ساخت یک نمایه عمومی یا نیمه‌عمومی در یک فضای محدود؛ ۲. ارتباط با فهرستی از کاربران دیگر که با آن‌ها در یک اتصال، مشترک هستند؛ ۳. مشاهده و پیمایش در فهرست شبکه آن‌ها و شبکه‌هایی که توسط دیگران درون سیستم ساخته شده‌اند، فراهم می‌آورد» (Boyd & Ellison, 2007). در واقع، شبکه‌های اجتماعی برخلاف وبسایت‌های معمول فضای سایبر که به‌دنبال ارائه محتوا به مخاطب خاص و عام خود هستند، به گفته کریس راس^۶، بسیار کاربرمحور بوده و هیچ برنامه‌ای در تولید محتوا ندارند و صرفاً بر ایجاد یک محیط مناسب برای میزبانی از محتوای کاربرساخت و همچنین، ارتباط آسان و فراگیر میان کاربران با علایق و فعالیت‌های مشابه متمرکز شده‌اند (Russ, 2008).

این رویکرد شبکه‌های اجتماعی در پیوندزدن افراد و شبکه‌سازی میان آنان، حجم گسترده‌ای از روابط را فراهم آورده که طی آن، انسان‌ها در هر زمینه‌ای آزادانه به تبادل اطلاعات و تعامل با دیگران می‌پردازند. از فعالیت‌های روزانه‌ای چون آموزش آشپزی، خرید و فروش صنایع دستی و کمپین‌های تبلیغاتی چندنفره تا «انقلاب تونس» که طی آن، در اواخر سال ۲۰۱۱، افکار عمومی جوانان جهان عرب از طریق شبکه‌های اجتماعی به هم متصل شد و در نهایت، به سقوط استبداد حاکم منتهی گردید» (Wu & et al, 2008) یا «شکل‌گیری جنبش ریشه‌های چمن، در گیرودار انتخابات کنگره و ریاست

-
1. Social Networks
  2. Mitchell, J. C.
  3. Social networks in urban situations
  4. Garton
  5. Boyd, D. and Ellison, N.
  6. Russ, Chris.
  7. Campaign

جمهوری آمریکا» (Schoder & et al, 2013) همگی در سایه این فناوری جدید ممکن شده است. این توان گسترده شبکه‌های اجتماعی، پتانسیل فراوانی برای جریان‌سازی در مقیاس‌های کوچک و بزرگ در سطح منطقه‌ای و جهانی فراهم آورده است؛ چیزی که روزانه موجب شکل‌گیری جریان‌های متعددی در سطح منطقه‌ای یا جهانی می‌شود.

البته امروزه مصادیق شبکه‌ها و رسانه‌های اجتماعی، بسیار گسترده و متنوع شده است: مواردی همچون پایگاه‌های اشتراک ویدئو مانند یوتیوب^۱ و آپارات^۲، اشتراک تصاویر همچون فیس‌بوک^۳ و اینستاگرام^۴، اشتراک خبر مانند توئیتر^۵، و اشتراک پیام فوری^۶ مانند وایبر^۷، واتس‌آپ^۸ و تلگرام^۹ تا دانشنامه آزاد ویکی‌پدیا^{۱۰}. هرچند ویکی‌پدیا، در ساختار، یک شبکه اجتماعی نیست؛ اما برخی از ویژگی‌های محوری آن همچون تولید محتوای اشتراکی، امکان جریان‌سازی گروهی را تقویت می‌کند. تا آنجا که از آن به‌عنوان «انجمنی اجتماعی» (ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵ الف) یاد می‌شود.

از این رو، برای ارزیابی بهتر و سنجش کارایی شبکه‌های اجتماعی در موضوع جریان‌سازی، می‌توان سطح یک از ویژگی‌های نه‌گانه را در مورد جریان‌ات معمول شبکه‌های اجتماعی مورد بررسی قرار داد.

۱. درون‌زایی در شبکه‌های اجتماعی

عموم جریان‌ات شکل‌گرفته در شبکه‌های اجتماعی با هر موضوع و محتوایی که باشند، خودجوش و درون‌زا هستند. به‌بیان‌دیگر، هیچ نیرویی از خارج، نمی‌تواند جریان‌ات را در شبکه‌های اجتماعی به حرکت درآورده یا اراده خود را بر آن‌ها تحمیل نماید. برای این ویژگی، مصادیق فراوانی، از شکل‌گیری کمپین‌های مختلف همانند چالش سطل آب یخ^{۱۱}، تا جریان‌اتی همچون جنبش خودجوش استقبال از شهدای غواص را می‌توان برشمرد. علاوه‌براین، «اینترنت به‌طور عام و برنامه‌های کاربردی

-
1. Youtube
  2. Aparat
  3. Facebook
  4. Instagram
  5. Twitter
  6. Instant Message (IM)
  7. Viber
  8. Whatsapp
  9. Telegram
  10. Wikipedia
  11. Ice bath challenge

وب ۲ به‌طور خاص، همکاری‌های اجتماعی را در یک مقیاس عظیم ممکن ساخته است که در آن، تعداد زیادی از مردم برای تولید محتوا گرد هم می‌آیند و هم خودشان و هم عموم از آن بهرمنند می‌شوند. بسیاری از صاحب‌نظران، از جمله تیم اوریلی که واژه وب ۲ را ابداع کرد، درمان انواع برنامه‌های کاربردی را تنها با استفاده از «معماری مشارکت» که در آن بسیاری از مردم تشویق به مشارکت در محتوا می‌شوند و جمع مناسبی به سودرسانی به گروه به‌عنوان یک کل می‌پردازند» (Kittur&et.al, 2009). و این یعنی درون‌زایی در شبکه‌های اجتماعی که نشان از مردمی‌بودن این جریان‌ات است؛ زیرا همان‌گونه که در تعریف مردمی‌بودن یک جریان اشاره شد، در فضای شبکه‌های اجتماعی نیز:

- هر جریان برای فراگیر شدن، رسالت خود را بر مبنای دغدغه‌های واقعی عموم کاربران و در جهت رضایت آنان تعریف می‌کند؛

- هر جریان با تصمیم و خواست عمومی، به حرکت درآمده و با عدم همراهی آنان، متوقف می‌شود؛

- در این جریان‌ات، رانت و نسبت‌های ویژه هیچ جایگاهی نداشته و هر محتوایی به میزان شایستگی خود، مورد اقبال عمومی واقع شده و رشد می‌کند.

از این رو، مردمی‌بودن جریان‌ات در شبکه‌های اجتماعی، خودجوشی کاربران را به انحای ذیل در پی دارد:

- همکاری و مشارکت فعال عموم در پیشبرد و گسترش جریان‌ها و مشارکت در تولید محتوا برای آن‌ها؛

آمار و ارقام پیرامون تولید محتوا در توییتر نشان می‌دهد: «در ژوئن ۲۰۱۱، تعداد کاربران این شبکه از ۲۰۰ میلیون نفر گذشت و تعداد ۲۰۰ میلیون توییت در روز به ثبت رسید» (Twitter Engineering, 2011).

- مراقبت مداوم از عدم انحراف جریان از مسیر اصلی خود، با تذکرات و اظهارنظرهای انتقادی؛ به‌عنوان مثال، گروه‌های تخصصی در شبکه‌های اجتماعی IM مانند تلگرام و واتس‌آپ، در صورتی که مطلبی خارج از موضوع مطرح شود، توسط سایرین مورد تذکر و انتقاد قرار می‌گیرد. این رویه در ویکی‌پدیا نیز تأکید می‌شود که «هیچ‌کس مالک ویکی‌پدیا نیست. اگر مشکلی دیدید که می‌توانید اصلاحش کنید، این کار را انجام دهید» (ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵ ج).

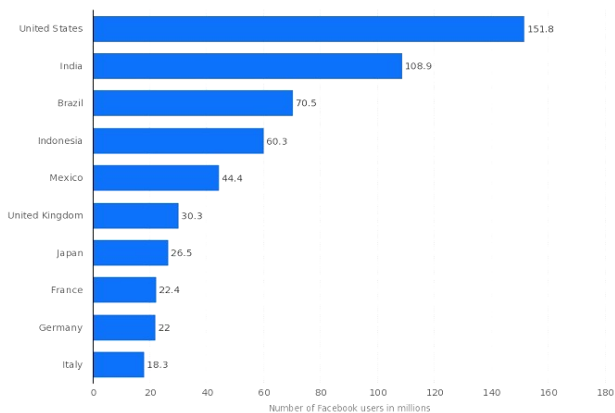
– نظارت و ارزیابی تمام محتواها در شبکه؛

پسندیدن^۱ و اظهارنظر^۲ دو ابزار رایجی است که در شبکه‌های اجتماعی برای ارزیابی محتوای سایرین، مورد استفاده کاربران قرار می‌گیرد. (Facebook, 2015).

آمارها نشان می‌دهد که «هر هفته، ۱۰۰ میلیون نفر در یوتیوب، فعالیت اجتماعی نظیر لایک، به‌اشتراک‌گذاردن، اظهارنظر و غیره انجام می‌دهند و علاوه‌براین، بیش از ۵۰٪ ویدئوها در یوتیوب رتبه‌بندی شده یا درباره آن‌ها اظهارنظر می‌شود» (Schoder & et al, 2013).

این شواهد حاکی است توان مردمی و درون‌زایی جریان‌ات در شبکه‌های اجتماعی بسیار بالاست که البته در این میان میزان سرعت و وسعت تولید محتوای اشتراکی حائز اهمیت است. طبق یک برآورد در شبکه‌های اجتماعی، «در هر دقیقه، کاربران فیس‌بوک ۲,۴۶۰,۰۰۰ قطعه محتوا به اشتراک می‌گذارند. کاربران توییتر ۲۷۷,۰۰۰ بار توییت می‌کنند و...» (Taylor, 2015). همچنین، وسعت و پراکندگی شبکه‌های اجتماعی نیز چشمگیر است (Moscaritolo, 2012). به‌عنوان مثال، طبق آمار پایگاه استاتیسیتا^۳ «کاربران فیس‌بوک که اکنون تعدادشان به ۱,۴۹۰,۰۰۰,۰۰۰ نفر می‌رسد، در کشورهای مختلف به شرح ذیل پراکنده‌اند (تصویر شماره ۱)» (Statista, 2015):

Leading countries based on number of Facebook users as of May 2014 (in millions)

Sources: eMarketer, American Marketing Association © Statista 2015

Additional information: Worldwide, eMarketer, May 2014

تصویر شماره ۱. نمودار پراکندگی شبکه‌های اجتماعی در کشورهای مختلف، به ترتیب تعداد کاربران

1. Like
2. Comment
3. Statista

بنابراین، سرعت و وسعت تأثیر ویژگی درون‌زایی بر جریان‌ات شبکه‌های اجتماعی بسیار بالاست که این خصیصه در سیال‌کنندگی این شبکه‌ها مؤثر است.

۲. روندگی همه‌جانبه در شبکه‌های اجتماعی

امروزه، جریان‌ات مختلف اعم از علمی، اجتماعی و اقتصادی در فضای مجازی، ماهیتی سیال و رونده پیدا کرده است. چوی^۱ و همکاران در این باره می‌گویند: «اینترنت در سراسر جهان، به یک ابزار مهم در توسعه و شکل‌دادن علم و نوآوری تبدیل شده است. در حالی که بیشتر از این می‌تواند به‌عنوان رسانه اصلی تعاملات اجتماعی در جوامع نوآوری در نظر گرفته شود» (Choi & et al, 2011). «شبکه‌های اجتماعی به دانشمندان کمک می‌کند تا در جریان امور علمی رشته خود قرار بگیرند، فعالیت‌های همکاران خود را دنبال کنند و اجتماعی از مشاوران و همکاران ایجاد کنند. این شبکه‌ها به پژوهشگران اجازه می‌دهد تا از راه دور، در کنفرانس‌ها شرکت کنند و در هزینه‌ها و زمان سفرها صرفه‌جویی نمایند. به‌علاوه، گفتمان علمی در حال حرکت به سوی دنیای آنلاین است و می‌خواهد حرکت خود را در این جهت ادامه دهد. این بدان معناست که شبکه‌ها، به یک سالن اجتماعات مجازی تبدیل شده‌اند که دانشجویان و اساتید می‌توانند به بزرگان علمی رشته خود متصل شوند» (Tachibana, 2014).

شبکه‌های اجتماعی در نوآوری‌های کسب‌وکار نیز نقش مهمی دارند. در فضای تجاری شبکه‌های اجتماعی، کاربران عملاً در نقش یک نیروی کنترل کیفیت، تحقیق و توسعه و حتی فروش فعالیت می‌کنند و شرکت‌ها با مشاهده و بررسی نظرات مشتریان در پروفایل خود، نسبت به بهبود و توسعه محصولات جدید و برنامه‌ریزی برای تولیدات آینده اقدام می‌کنند. از آن سو، مشتریان با اظهار نظر و بازخورد مثبت نسبت به محصولات دلخواه خود و تشویق دوستانشان برای خرید و همچنین، ارائه انتقادات و پیشنهادات درباره آن‌ها، در فرایند بهبود و توسعه محصولات جدید همکاری می‌کنند (Piller & et al, 2012). افزون بر این‌ها، در فضای عمومی شبکه‌های اجتماعی نیز تازه‌بودن محتوا آن‌چنان اهمیت یافته است که اگر صفت تکراری بودن به محتوایی اطلاق شود، تا حد زیادی آن را از حیز انتفاع ساقط می‌کند. از این رو، کاربران هر روز به موضوع تازه‌ای سرک می‌کشند و برای جذب

1. Choi

لایک و فالوور بیشتر یا حتی کسب اعتبار اجتماعی بالاتر، در ارائه دستاورد و محتوایی جدید تلاش می‌کنند (ShaanHaider, 2013).

در مجموع، شبکه‌های اجتماعی محیط بسیار مناسبی برای نوآوری و تحول در زمینه‌های مختلف هستند که با سرعت و وسعت بالا، روندگی همه‌جانبه جریانات در این شبکه‌ها را رقم می‌زنند.

۳. جهت‌گیری برآیندی در شبکه‌های اجتماعی

خصوصیت اتصال‌دهندگی در ذات شبکه‌های اجتماعی نهفته است؛ چیزی که افراد مختلف را در سرتاسر دنیا همچون اعضای یک اجتماع گرد هم می‌آورد. برون‌داد این خصیصه، به گفته دتلف شودر^۱ و همکاران، تغییر پارادایم بنیادی، در راه‌های گفت‌وگو، همکاری، مصرف و ایجاد اطلاعات است. در واقع، از طریق شبکه‌های اجتماعی، شکل جدیدی از همکاری به وجود آمده که شامل پدیده خرد جمعی است (Schoder & et al, 2013). به عبارت دیگر، خرد جمعی^۲ دستاورد ناگزیر شبکه‌های اجتماعی است؛ زیرا در فضایی که هیچ مسندی از جنس پول و رانت و اعتبار برای اشخاص، موقعیت ایجاد نمی‌کند، این انگشت خرد جمعی است که جهت را نشان می‌دهد.

مصدق بارز این ویژگی فضای مجازی، یکی‌ها هستند (Schoder & et al, 2013). «منطق یکی‌ها این است که همکاران بیشتر و مشارکت بیشتر، محتوای کامل‌تر و باکیفیت‌تری به دنبال دارد» (Kittur & et al, 2009). و در این میان، دانشنامه آزاد ویکی‌پدیا الگوی تقریباً موفقی از این دست ارائه داده است. «ویکی‌پدیا یک دانشنامه اینترنتی چندزبانه با محتویات آزاد است که با همکاری افراد داوطلب نوشته می‌شود و هر کسی که به اینترنت دسترسی داشته باشد، می‌تواند مقالات آن را ویرایش کند» (ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵ الف).

البته این پایگاه «به‌خاطر آسیب‌پذیری در برابر خراب‌کاری، کیفیت غیریکنواخت، ترجیح اجماع بر اعتبار ... (NewYorkTimes, 2010/08/20) نقد شده است؛ اما به‌هرحال، پروژه‌های ویکی‌پدیا توسط کاربرانی تهیه می‌شود که در پی رفع این نگرانی‌ها هستند. پژوهشگران در دو مطالعه علمی به این نتیجه دست یافته‌اند که خراب‌کاری‌ها عموماً زودگذر هستند و ویکی‌پدیا نسبتاً به درستی سایر دانشنامه‌هاست» (ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵ الف). البته این صحت و اعتبار علمی، با استنادات

1. Schoder, Detlef

2. Collective Intelligence

گسترده‌ای که از سرتاسر دنیا به مقالات ویکی‌پدیا صورت می‌گیرد، اثبات شده است (ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵ الف).

«ویکی‌پدیا براساس ایجاد اجماع^۱ به معنی توافق عمومی یا حس مشترک کار می‌کند. یک کاربر، ویرایشی در مقاله انجام می‌دهد و بعد، تمام کاربرهای دیگری که صفحه را می‌خوانند، پیش خودشان تصمیم می‌گیرند که آیا صفحه به همان حالت بماند یا متن دوباره تغییر کند. به مرور زمان، تمام آنچه که در یک صفحه می‌ماند، عملاً از تأیید ضمنی مشارکت‌کنندگان برخوردار است. به طور معمول، اجماع، محصول طبیعی روند ویرایش‌های مکرر یک مقاله است» (ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵ ب). یکی دیگر از سیاست‌های ویکی‌پدیا توجه به اصل بی‌طرف بودن است که اثر مستقیمی بر بلوغ خرد جمعی دارد. طبق این سیاست، «ویکی‌پدیا از تمام ویرایشگران خود می‌خواهد تا هنگام نوشتن، دیدگاه بی‌طرفانه‌ای داشته باشند. این به معنی نشان دادن عوامل اختلاف و توصیف آن‌ها به جای وارد شدن در آن‌هاست. اگر به این مهم برسیم، دیگر ویکی‌پدیا تنها از یک دیدگاه بی‌طرفانه بیان نشده است، بلکه حاوی تمامی نظرات بی‌طرفانه مربوط به یک موضوع خواهد بود». ماحصل این خرد جمعی «بیان می‌دارد که به هر دیدگاهی، بسته به اعتبارش، باید بها داد» (ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵ الف) که این همان شایسته‌سالاری در محتواست.

با این توضیحات، ویکی‌ها را باید موفق‌ترین تلاش بشری برای رسیدن به الگوی خرد جمعی دانست که اندیشه و نیروی افراد را از تمام دنیا و با بیشترین سرعت، برای شکل دادن به یک ساختمان واحد از علم و دانش گرد هم می‌آورد (Kittur&et.al, 2009).

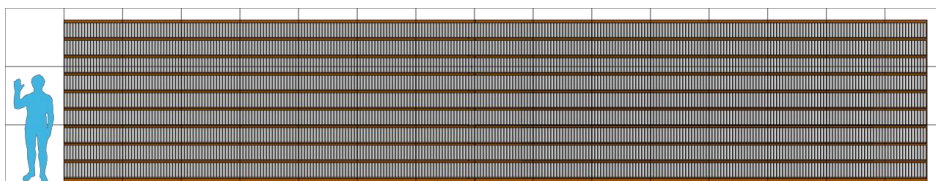
۴. روان‌کنندگی در شبکه‌های اجتماعی

اصلاح‌گری در جریان‌ات شبکه‌های اجتماعی مختلف و به انحای گوناگون وجود دارد؛ اما در ویکی‌پدیا این ویژگی برجسته‌تر است. «هر داوطلب می‌تواند مقاله‌ها را به سبک ویکی اضافه یا ویرایش کند» (ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵ الف) و این به کاربران اجازه می‌دهد تا از انسجام و سلامت جریان شبکه محافظت کنند و هم‌زمان با آن، محتوای جمعی تولیدشده را بهبود و ارتقا دهند. «همکاران ویکی‌پدیا گاهی مقاله‌هایی را که احساس می‌کنند مناسب یک دانشنامه نیست، تغییر می‌دهند یا حذف می‌کنند؛ با فرض این اصل که قرارداد مقالات در معرض ویرایش همگانی موجب

1. Consensus

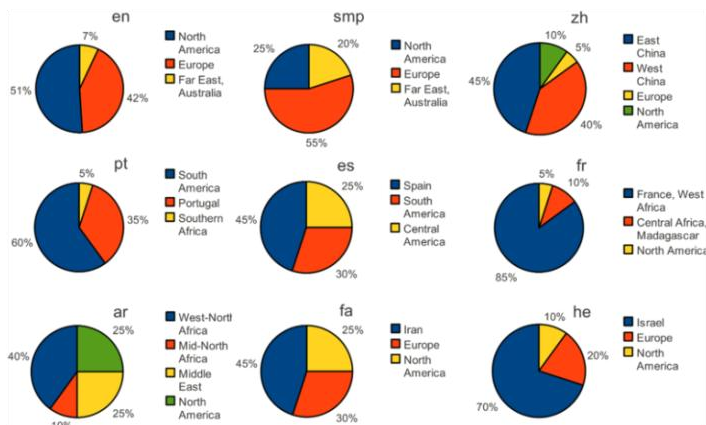

صحت مطالب می‌شود، زیرا مرورهای زیاد مقاله‌های ویکی‌پدیا باعث می‌شود تا مطالب خراب‌کارانه و جانب‌دارانه به‌سرعت واگردانی شوند» (ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵ الف). این یعنی جریان در این فضا به‌سرعت موانع را اصلاح یا حذف می‌کند و در نتیجه اصلاحات، حرکت تولید محتوا در ویکی‌پدیا بسیار روان و پرشتاب جریان می‌یابد. به‌عنوان مثال، در این پایگاه، تاکنون ۴,۹۵۷,۰۰۰ مقاله به زبان انگلیسی و ۳۷,۰۸۱,۶۹۵ مقاله به تمام زبان‌ها تولید شده است.

تصویر شماره ۲. نمایش حجم محتوای تولیدشده به زبان انگلیسی در ویکی‌پدیا تا سال ۲۰۱۰ به‌صورت یک کتابخانه (wikipedia, 2010).

در مورد زبان فارسی نیز «ویکی‌پدیای فارسی هم‌اکنون با ۴۶۶,۶۳۹ نوشتار، در رده هجدهم قرار داشته و در میان زبان‌های رایج آسیا، در رده چهارم قرار دارد» (ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵ الف).

تصویر شماره ۳. نمودارهای پراکندگی جغرافیایی زبان‌های فعال در ویکی‌پدیا در سال ۲۰۱۲

۵. پیوستگی در شبکه‌های اجتماعی

پیوستگی جریان‌ها در شبکه‌های اجتماعی از امتداد جهانی برخوردار است و هیچ محدودیتی در پیوستن کاربران از نقاط مختلف دنیا به این جریان‌ها و کمپین‌ها وجود ندارد. شبکه‌های اجتماعی در این رابطه ابزار ویژه‌ای به نام هشتگ^۱ معرفی می‌کنند. «هشتگ‌ها کلمات یا عبارات قبل از علامت هاش^۲ هستند که در شبکه‌های اجتماعی، به‌عنوان راهی برای سازماندهی و جست‌وجوی پیام‌ها رواج یافته‌اند» (Parker, 2011). در واقع، افراد از هر کشوری و از هر گوشه دنیا، با استفاده از این نماد می‌توانند جریان‌ها را جست‌وجو کنند و به آن افزوده شوند و از این طریق، مطالب و اخبار جریان دلخواه خود را دنبال کنند یا مطلبی بر آن اضافه نمایند. تا آنجا که «اعتراضات و کمپین‌های سیاسی، مانند جنبش اشغال وال استریت^۳ و انقلاب ۱۷ فوریه^۴ لیبی با هشتگ‌ها سازمان‌دهی شده‌اند» (ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵ د). «هر هشتگ، اگر توسط تعداد کافی از افراد ترویج شود، می‌تواند یک ترند^۵ باشد و کاربران بیشتری را به بحثی که از آن هشتگ استفاده می‌کند، جذب کند» (ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵ ل). ترندها را شاید بتوان معادل جریان‌ها شبکه‌های اجتماعی دانست. چنان‌که در تعریف آن گفته می‌شود، «ترندها موضوعات یا توئیتهایی هستند که در زمینه یا مبحث خاصی ارسال می‌شوند و دارای بیشترین مشارکت‌کننده در واحد زمانی روز می‌باشند» (ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵ ه).

در مجموع، این امکانات جریان‌سازی موجب شده تا تأثیر جریان‌ها شبکه‌های اجتماعی وسعت جهانی پیدا کند. ظرفیتی که از نظر مقام معظم رهبری نیز دور نمانده و صفحات منتسب به ایشان، با حضور جدی، در این شبکه‌ها به جریان‌سازی می‌پردازند. آن‌گونه که نامه ایشان به جوانان غربی، کمپین گسترده‌ای تحت عنوان «نامه برای شما» و با هشتگ «لتر فور یو»^۶ به‌راه انداخت (مقام معظم رهبری، ۲۰۱۵ الف؛ مقام معظم رهبری، ۲۰۱۵ ب) که حرکت‌های خودجوش جوانان در سراسر اروپا و آمریکا را به دنبال داشت.

-
1. Hashtag
  2. #Hash:
  3. #Occupy WallStreet
  4. #LibyaFeb17
  5. Trend
  6. #Letter4U

۶. شبکه‌های اجتماعی و ویژگی‌های سطح دو و سه

علی‌رغم توان بالایی که شبکه‌های اجتماعی در ویژگی‌های سطح یک از خود بروز می‌دهند، تأثیر ویژگی‌های سطح دو و سه در آن‌ها کم‌رنگ و ناچیز است. این شبکه‌ها از حیث برخورداری از آرمان‌گرایی، پایبندی به اصول و اعتقاد به هدایت (به‌مراتب)، دچار نقصان ذاتی هستند که این نقصان البته از آبخور تمدنی غرب نشئت می‌گیرد. در واقع، شبکه‌های اجتماعی به‌جز قوانین و مقرراتی که به‌منظور مراقبت از نظام و ساختار داخلی آن‌ها وضع می‌شود، هیچ قیدوبندی را بر نمی‌تابند و حتی تأکید می‌کنند که «اگر قانونی مانع حفظ یا بهبود (شبکه) نشد، آن را نادیده بگیرید» (ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵ و). در مورد آرمان‌گرایی نیز شبکه‌های اجتماعی هیچ‌گونه زیرساخت و ابزار حمایتی ارائه نمی‌دهند. به‌عبارت‌دیگر، میان شخصی که در راستای یک آرمان حتی غیرالهی تلاش می‌کند با کسی که در جهت تخریب آن‌ها اقدام می‌کند، شبکه هیچ تفاوتی قائل نمی‌شود. بی‌تردید، این رویه به ناتوانی شبکه‌های اجتماعی در ایجاد جریان‌های تمدن‌ساز می‌انجامد؛ زیرا منظومه آرمان‌خواهی بشر با حذف اصول فطری و الهی ناقص می‌شود و در نتیجه، انگیزه توده‌ها برای جریان‌سازی کاهش می‌یابد. البته، این جای تعجب نیست و نقص شبکه‌های اجتماعی در آرمان‌گرایی و تقید به اصول، امری کاملاً حساب‌شده و هدفمند است؛ چراکه طبق مدل مسیریابی چشمه، خلأ آرمان‌ها و اصول موجب سکون و رکود جریان شده و جریان را کد مستعد فساد می‌شود و این شاید خواسته مالکان اصلی شبکه‌های اجتماعی است. درحقیقت، نظام غرب با ایجاد و گسترش شبکه‌های اجتماعی که تنها از ویژگی‌های سطح یک برخوردارند، در پی ایجاد یک محیط را کد اما وسیع است که روزه‌روز بزرگ‌تر شده و فساد خود را تا سراسر دنیا بگستراند؛ چیزی که آثارش در عنوان کم‌ارزش و بی‌ارزش جریان‌ات شبکه‌های اجتماعی (Salesforce.com, 2014) به‌چشم می‌خورد.

لذا، چنین شبکه‌هایی به‌رغم توفیقات شگفت‌انگیزی که در فراهم‌آوردن یک محیط سیال با تمام ویژگی‌های سطح یک دارند، برای میزبانی از جریان تمدن اسلامی، نیازمند بومی‌سازی و اقدامات مؤثر در راستای پشتیبانی از ویژگی‌های سطح دو و سه هستند.

۷. شبکه‌سازی اجتماعی در پارادایم اسلامی ایرانی

پدیده عظیم و بی‌نظیر فضای مجازی با گسترش روزافزون و پرسرعت خود (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴ ب) ظرفیت مناسبی برای کاهش گران‌روی و سیال‌کردن حرکت انقلاب اسلامی فراهم می‌کند.

از این رو، «باید با استفاده از توانایی‌ها و استعداد‌های جوان کشور و با سیاست‌گذاری صحیح و بدون ازدست‌دادن زمان، به سمت خروج از حالت انفعال در عرصه فضای مجازی و حضور فعال و تأثیرگذار و تولید محتوای اسلامی متقن و جذاب حرکت کنیم» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴ ب). در این راستا، «توسعه محتوا و خدمات کارآمد و رقابتی منطبق بر ارزش‌ها و فرهنگ اسلامی ایرانی در تمامی قلمروهای مورد نیاز جامعه و جلب مشارکت‌های مردمی و به‌کارگیری ظرفیت‌های بخش خصوصی در این زمینه و ترویج هنجارها، ارزش‌ها و سبک زندگی اسلامی ایرانی و ممانعت از رخنه‌ها و آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی در این عرصه» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴ ج) مطالبی است که رهبر معظم انقلاب در اهمیت پرداختن به فضای مجازی و درعین حال توجه به آسیب‌های آن مطرح می‌فرماید. ایشان با تأکید بر «جلب مشارکت‌های مردمی و به‌کارگیری ظرفیت‌های بخش خصوصی» اهمیت درون‌زایی در فضای سایبری را متذکر می‌شوند و با توجه به موضوع «ترویج ارزش‌ها و ممانعت از رخنه‌های فرهنگی» به افزودن ویژگی‌های سطح دو به ساختار فعلی و هنجارشکن عرصه سایبری اشاره می‌کنند.

بنابراین، آنچه در مقاله حاضر تحت عنوان شبکه‌سازی اجتماعی مطرح می‌شود، به مفهوم شبکه‌کردن توان اجتماعی مردم در جهت آرمان‌های اصیل و جذاب انقلاب اسلامی با استفاده از خاصیت ذاتی سیال‌کنندگی شبکه‌های اجتماعی است که البته این مهم با افزودن ویژگی‌های سطح دو و سه به پارادایم فعلی شبکه‌های اجتماعی میسر خواهد شد.

بحث و نتیجه‌گیری

طبق تعالیم دین مبین اسلام، «تمدن نوین اسلامی» به‌عنوان هدف جامعه اسلامی نسبت مستقیمی با آرمان مهدویت داشته و به این معنا، حرکت تمام انبیا و اولیای الهی، از آدم تا خاتم، مقدمه‌ساز این تمدن است. از این رو، سرنخ‌های شناخت این تمدن را بیش از هر چیز باید در آیات قرآن و روایات اهل بیت علیهم‌السلام جست‌وجو نمود. مطالعه و بررسی دقیق متون دینی، پیرامون چیستی تمدن نوین اسلامی حاکی از آن است که این تمدن، ماهیتی نه از جنس موقعیت و مقصد، بلکه از جنس حرکت و جریان خواهد داشت که این، لازمه یک تمدن پیش‌رونده به‌سوی کمال بی‌نهایت یعنی تکامل و قرب الهی است و براین اساس، می‌توان آن را یک جریان نیرومند تمدن‌سازی قلمداد کرد. در سوی دیگر، حرکت انقلاب اسلامی در ایران نیز جریانی مردمی است که طبق تأکیدات حضرت امام

خیمینی (ره) و مقام معظم رهبری، در راستای تحقق تمدن موعود و در تناسب با آن شکل گرفت. لذا، ویژگی‌های اصیل جریان انقلاب اسلامی در میدان عمل، معرف و ویژگی‌های تمدن نوین اسلامی بوده و شامل این موارد است: آرمان‌گرایی، تقید به اصول، اصلاح‌گری، مردمی‌بودن، نوگرایی، انعطاف‌پذیری، اتکا به خرد جمعی، تأثیر و تأثر در سطح جهانی و جایگاه رهبری. که هرکدام تأثیر مشخصی بر جریان خواهد داشت. در «الگوریتم مسیریابی چشمه» ویژگی‌های نه‌گانه، با نهایت توان خود اثر می‌کنند و لذا، این الگو مناسب‌ترین مدل برای شبیه‌سازی شیوه حرکتی تمدن موعود است. در تحلیل مدل چشمه، تأثیر ویژگی‌های نه‌گانه به سه سطح تقسیم می‌شود: درون‌زایی، روندگی همه‌جانبه، جهت‌گیری برآیندی، پیوستگی، انعطاف‌پذیری و روان‌کنندگی متعلق به سطح یک هستند که درحقیقت، با ماهیت سیال جریان در ارتباط‌اند و اگر جریان در همین ویژگی‌ها محدود شود، از جاری شدن بازمی‌ماند؛ حرکت رو به مقصود، و حرکت در حریم حدود، مربوط به سطح دو بوده و در صورتی‌که جریان از این سطح برخوردار شود، حرکت بلندمدتی برای آن فراهم می‌آید که البته نهایتش نامشخص است؛ سرانجام، در ویژگی سطح سه یعنی هدایت‌شوندگی توسط جریان پیشگام است که رسیدن به مقصود برای جریان تضمین می‌شود.

نتیجه آنالیز حرکت انقلاب با استفاده از مدل چشمه، تشخیص عارضه گران‌روی در این حرکت است. منظور از گران‌روی طبق تعریف، ضعف ارتباطات اجزا و کاهش سرعت و وسعت اثرگذاری ویژگی‌های سطح یک بر جریان است که به گذشتن آن می‌انجامد. بنابراین، می‌بایست با سازوکارهای مناسب، امکان روان‌سازی جریان را فراهم نمود. در این راستا، شبکه‌سازی اجتماعی، زیرساخت مناسبی برای روان‌سازی جریان در جهت تمدن نوین اسلامی است. شبکه‌سازی اجتماعی به مفهوم شبکه‌کردن توان اجتماعی مردم در جهت آرمان‌های اصیل و جذاب انقلاب اسلامی با بهره‌گیری از ویژگی‌های سطح یک و سیال‌کننده شبکه‌های اجتماعی است. این مهم با افزودن ویژگی‌های سطح دو و سه به پارادایم فعلی شبکه‌های اجتماعی میسر خواهد شد.

در مجموع، برای آنکه انقلاب اسلامی بتواند رسالت خود را در زمینه‌سازی تمدن نوین اسلامی به انجام رساند، لازم است:

- پژوهشگران و صاحب‌نظران با استفاده از الگوریتم مسیریابی چشمه، جنبه‌های حرکتی تمدن اسلامی موعود را به‌عنوان تمدن آرمانی بشر، مطالعه و بررسی کرده و با این معیار، به آسیب‌شناسی جریان‌های تمدنی بپردازند؛

- اهالی فن و کارشناسان به ظرفیت عظیمی که در پشت چهره ناخوشایند شبکه‌های اجتماعی امروز نهفته است، پردازند؛ چراکه این ظرفیت در صورت جاری شدن در مسیر اصیل خود، فارغ از بسیاری معضلات ریز و درشت و پیچیده امروز کشور، با یک روند شتابنده، شکوفایی تمدن نوین اسلامی را رقم خواهد زد.

فهرست منابع

۱. منابع فارسی

- قرآن مجید.
- ابن ابی الحدید، عبدالحمید بن هبه‌الله، (۱۳۰۴)، شرح نهج‌البلاغه، ج ۸، قم: کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی.
- امام صادق(ع) (منسوب به ایشان)، (۱۴۰۰)، مصباح الشریعہ، ج ۱، بیروت: اعلمی.
- سیوطی، جلال‌الدین عبدالرحمن، (۱۳۷۶) الاتقان فی علوم القرآن؛ ج ۲، تهران: امیرکبیر.
- شریف‌الرضی، محمدبن حسین، (۱۴۱۴)، نهج‌البلاغه؛ للصبحی صالح، ج ۱، قم: هجرت.
- عاملی، شیخ حر، (۱۴۱۴)، وسائل الشیعه، ج ۲۷، قم: آل‌البت.
- علم‌الهدی، علی ابن‌الحسین (سید مرتضی)، (۱۹۹۸م)، امالی المرتضی. ج ۱، قاهره: دارالفکر العربی.
- کلینی رازی، ابوجعفر محمدبن یعقوب بن اسحاق، (۱۴۰۷) اصول کافی، ج ۸، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- مجلسی، محمدباقر، (۱۴۰۴)، بحار الأنوار، ج ۴۹ و ۵۳، بیروت: مؤسسه الوفاء.
- مطهری، مرتضی، (۱۳۹۰)، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۲۴، تهران: صدرا.
- مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۸)، مثال‌های زیبای قرآن، تهیه و تنظیم ابوالقاسم علیان‌نژادی، ج ۱، قم: نسل جوان.
- موسوی‌الخمنی، سیدروح‌الله، (۱۳۷۸)، صحیفه امام، ج ۴، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).

- موسوی الخمينی، سيدروح‌الله، (۱۳۷۸)، *صحیفه امام*، ج ۵، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- موسوی الخمينی، سيدروح‌الله، (۱۳۷۸)، *صحیفه امام*، ج ۱۱، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- موسوی الخمينی، سيدروح‌الله، (۱۳۷۸)، *صحیفه امام*، ج ۱۲، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- موسوی الخمينی، سيدروح‌الله، (۱۳۷۸)، *صحیفه امام*، ج ۱۴، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- موسوی الخمينی، سيدروح‌الله، (۱۳۷۸)، *صحیفه امام*، ج ۱۶، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- موسوی الخمينی، سيدروح‌الله، (۱۳۷۸)، *صحیفه امام*، ج ۱۸، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- موسوی الخمينی، سيدروح‌الله، (۱۳۷۸)، *صحیفه امام*، ج ۲۱، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- موسوی الخمينی، سيدروح‌الله، (۱۳۶۱)، *صحیفه نور*، ج ۲۱، تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
- یزدی حائری، علی‌بن‌زین العابدین، (۱۴۲۲)، *الزام الناصب*، ج ۲، بیروت: مؤسسه الاعلمی.
- آیت‌اللهی، حمیدرضا، (۱۳۸۲)، «تأثیر بستر دینی در پیشرفت علم. پژوهش‌های فلسفی کلامی»، ش ۱۷ و ۱۸. <http://www.ensani.ir/fa/content/91941/default.aspx>
- داعیان، محمدجواد، (۱۳۹۱)، «نظریه بیداری اسلامی و پایان مکاتب اومانیستی؛ مجموعه مقالات همایش نظریه بیداری اسلامی در اندیشه امام خمینی و آیت‌الله خامنه‌ای»، تاریخ به‌روزرسانی: ۱۳۹۱/۰۲/۲۴. <http://farsi.khamenei.ir/others-article?id=25076>
- روزنامه اطلاعات، ۱۳۷۹/۰۶/۱۰.
- روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۷۹/۹/۱.
- روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۷۹/۱۲/۲۷.
- فیاض، سیدعلی، «مردم‌سالاری دینی گفتمان رهبر انقلاب اسلامی»، پایگاه اینترنتی مقام معظم رهبری، ۱۳۸۸/۰۵/۰۷. <http://farsi.khamenei.ir/others-note?id=7595>

- نشریه شما؛ ۱۳۷۹/۰۴/۲۳.

- ولایتی، علی اکبر. روزنامه همشهری، ۱۳۸۴/۰۹/۰۲.

۲. مقالات انگلیسی

- Boyd, D & Ellison, N. B, (2007), "Social network sites: Definition, history, and scholarship" in *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13 (1) , article 11.
- Choi, S, Park, J. Y., & Park, H. W, (2011), "Using social media data to explore communication processes within South Korean online innovation communities", *Scientometrics*, 90 (1) , 43-56.
- Garton, L, Haythornthwaite, C, & Wellman, B, (1997), "Studying online social networks", *Journal of Computer-Mediated Communication*, 3 (1).
- Kittur, A, Lee, B, & Kraut, R. E, (2009, April), "Coordination in collective intelligence: the role of team structure and task interdependence", *In Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, pp1495-1504, ACM.
- Mitchell, J. C. (Ed.), (1969), "Social networks in urban situations: analyses of personal relationships in Central African towns", *Manchester University Press*.
- New York Times, 2010/08/20, "Wikipedia Editing for Zionists", *New York Times website*
- <http://thelede.blogs.nytimes.com/2010/08/20/wikipedia-editing-for-zionists>
- Parker, Ashley, 2015/09/05, "Twitter's Secret Handshake", *New York Times*. http://www.nytimes.com/2011/06/12/fashion/hashtags-a-new-way-for-tweets-cultural-studies.html?_r=2&pagewanted=all.
- Piller, F. T, Vossen, A, & Ihl, C, (2012), "From social media to social product development: the impact of social media on co-creation of innovation", *Die Unternehmung*, 65 (1).
- Russ, C, (2008), "Spontaneous diffusion of information in online social networks", *Herald of NTU" KhPI" Scientific Journal*.
- Schoder, D, Gloor, P. A., & Metaxas, P. T, (2013), "Social Media and Collective Intelligence-Ongoing and Future Research Streams", *KI-Künstliche Intelligenz*, 27 (1) , 9-15.

- Statista, 2015/09/01, "Leading countries based on number of Facebook users as of May 2014".
- <http://www.statista.com/statistics/268136/top-15-countries-based-on-number-of-facebook-users>
- Tachibana, Chris, 2014/02/28, "A Scientist's Guide To Social Media", http://sciencecareers.sciencemag.org/career_magazine/previous_issues/articles/2014_02_28/science.opms.r1400141
- Wu, C. C, Lin, J. H, & Pu, C. K, (2014), "A Case Study of Using Continuance Intention of Mobile Social Network Site", *International Journal of Engineering and Industries*, 5 (4) , 37.

۳. منابع الکترونیکی

۳.۱. منابع الکترونیکی فارسی

- ویکی‌پدیا، تعریف ویکی‌پدیا، پایگاه ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵/۰۹/۰۳ الف:
<https://fa.wikipedia.org/wiki>
- ویکی‌پدیا، توضیح اجماع، پایگاه ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵/۰۹/۰۴ ب:
<https://fa.wikipedia.org/wiki>
- ویکی‌پدیا، توضیح سیاست ویرایش، پایگاه ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵/۰۹/۰۴ ج:
<https://fa.wikipedia.org/wiki>
- ویکی‌پدیا، تعریف هشتنگ، پایگاه ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵/۰۹/۰۵ د:
<https://fa.wikipedia.org/wiki>
- ویکی‌پدیا، تعریف توییت، پایگاه ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵/۰۹/۰۵ ه:
<https://fa.wikipedia.org/wiki>
- ویکی‌پدیا، از همه قوانین چشم‌پوشی کنید، پایگاه ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۵/۰۹/۰۵ و:
<https://fa.wikipedia.org/wiki>
- ویکی‌پدیا، تعریف هوش ازدحامی، پایگاه ویکی‌پدیا فارسی، ۲۰۱۶/۰۱/۰۱ ز:
<https://fa.wikipedia.org/wiki>
- مقام معظم رهبری، دیدار مسئولان و اقشار مختلف مردم، پایگاه اینترنتی مقام معظم رهبری،
۱۳۳۸/۱۲/۲۲:
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2182>

- مقام معظم رهبری، دیدار مردم قم، پایگاه اینترنتی مقام معظم رهبری، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰:
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2555>
- مقام معظم رهبری، خطبه‌های عید فطر، پایگاه اینترنتی مقام معظم رهبری، ۱۳۷۲/۰۱/۰۴:
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2706>
- رهبر معظم انقلاب اسلامی، اجتماع بزرگ مردم جیرفت، پایگاه اینترنتی مقام معظم رهبری،
۱۳۸۴/۰۲/۱۷ الف:
<http://farsi.khamenei.ir/memory-content?id=20357>
- مقام معظم رهبری، دیدار با اساتید و دانشجویان دانشگاه‌های استان کرمان، پایگاه اینترنتی مقام
معظم رهبری، ۱۳۸۴/۰۲/۱۹ ب:
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3290>
- مقام معظم رهبری، دیدار مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی، پایگاه اینترنتی مقام معظم
رهبری، ۱۳۸۵/۳/۲۹:
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3355>
- مقام معظم رهبری، دیدار طلاب، فضلا و اساتید حوزه علمیه قم، پایگاه اینترنتی مقام معظم
رهبری، ۱۳۸۹/۰۷/۲۹:
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=10357>
- مقام معظم رهبری، دیدار فرماندهان سپاه پاسداران، پایگاه اینترنتی مقام معظم رهبری،
۱۳۹۰/۰۴/۱۳ الف:
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=12857>
- مقام معظم رهبری، دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، پایگاه اینترنتی مقام معظم رهبری،
۱۳۹۰/۰۶/۱۷ ب:
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=19232>
- مقام معظم رهبری، دیدار اقشار نمونه بسیج سراسر کشور، پایگاه اینترنتی مقام معظم رهبری،
۱۳۹۰/۰۹/۰۶ ج:
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=18087>
- مقام معظم رهبری، جمع دانشگاهیان استان کرمانشاه، پایگاه اینترنتی مقام معظم رهبری،
۱۳۹۰/۰۷/۲۴ د:
<http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=17589>

- مقام معظم رهبری، اجتماع عظیم زائران و مجاوران حرم رضوی (ع)، پایگاه اینترنتی مقام معظم رهبری، ۱۳۹۲/۰۱/۰۱:
<http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=11801>
- مقام معظم رهبری، دیدار پژوهشگران و کارکنان مؤسسه دارالحدیث و پژوهشگاه قرآن و حدیث، پایگاه اینترنتی مقام معظم رهبری، ۱۳۹۳/۰۳/۲۱ الف:
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=26683>
- مقام معظم رهبری، دانشگاه افسری امام حسین علیه‌السلام، پایگاه اینترنتی مقام معظم رهبری، ۱۳۹۳/۰۲/۳۱ ب:
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=26468>
- مقام معظم رهبری، دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، پایگاه اینترنتی مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴/۰۶/۰۵ الف:
<http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=30581>
- مقام معظم رهبری، دیدار اعضای شورای عالی فضای مجازی، پایگاه اینترنتی مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴/۰۶/۱۶ ب:
<http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=30686>
- مقام معظم رهبری، حکم انتصاب اعضای شورای عالی فضای مجازی، پایگاه اینترنتی مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴/۰۶/۱۴ ج:
<http://farsi.khamenei.ir/message-content?id=30658>
- مقام معظم رهبری، نامه‌ای برای شما، پایگاه اینترنتی مقام معظم رهبری، ۲۰۱۵/۰۱/۲۱ الف:
<http://farsi.khamenei.ir/ndata/news/28731/index.html#en>
- مقام معظم رهبری، نامه‌ای برای شما، شبکه اینستاگرام، ۲۰۱۵/۰۹/۰۶ ب:
<https://instagram.com/letter4you>

۳.۳. منابع الکترونیکی انگلیسی

- Facebook, 2015/09/05, Help Center, Liking Things on Facebook.
<https://www.facebook.com/help/452446998120360>
- Moscaritolo, Angela, 2012/06/11, Facebook Tops Social Networks in 126 Countries, pcmag.com.

- <http://www.pcmag.com/article2/0,2817,2405593,00.asp>.
- Salesforce.com, 2015/09/05, The 30 Most Brilliant Social Media Campaigns of the Last Half of 2014.
<https://www.salesforce.com/blog/2014/12/the-30-most-brilliant-social-media-campaigns-of-the-last-half-of-2014-152015.html>.
  - Shaanhaider, 2013/01/01, Social Media Stat and Facts, shaanhaider.com.
http://www.shaanhaider.com/2013_01_01_archive.html.
  - Taylor, Jake, 2015/04/03, 211 Million: This Is How Much Online Content is Created Every Minute.
<http://www.littlejackmarketing.com/blog/2015/04/this-is-how-much-online-content-is-created-every-minute/>
  - Twitter Engineering, 200 million tweets per day, 2015/09/01:
<http://blog.twitter.com/2011/06/200-million-tweets-per-day.html>
  - Wikipedia, 2015/09/03, Size of Wikipedia, wikipedia.org.
https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Size_of_Wikipedia

Modeling for Fulfillment of Islamic Modern Civilization by Social Networking

Semsar, H.^{1*}
Semsar, M. S.²
Karami, S.³

Received on: 09/03/2015
Accepted on: 12/11/2015

Abstract

This paper is a cross-major survey in the field of social science, revolution history, artificial intelligence, IT, and fluid mechanics aimed to explain how Islamic modern civilization has built and answers these questions: what are the movement specifications of Islamic modern civilization? What is the most appropriate model for simulation of Islamic modern civilization movement? Based on comparative model, can social networking be good infrastructure for fulfillment of Islamic modern civilization? For answering these questions, 35 papers, 25 lectures of Imam Khomeini and Khamenei, 9 books and 5 references are analyzed in a descriptive study. Findings show that Islamic modern civilization has movement specifications such as reformism, popularity, modernism, flexibility, dependence on collective intelligence, cause and effect in global level (level 1), idealism, following the principles (level 2), and position of leadership (level 3). Considering the influence of these nine specifications on the movement, source routing algorithm is the most appropriate simulation for Islamic modern civilization movement. Based on Source Model analysis movement of Islamic Republic of Iran towards fulfillment of this civilization has faced to lack of speed and comprehensiveness of level one specifications' influence. For fluency of this movement, social networking is the best practice.

Keywords: Islamic Modern Civilization, Islamic Revolution, Modeling, Source Routing Algorithm, Social Networking.

1*. M.A., Faculty of Information Technology Management
(Corresponding Author: S.email@chmail.ir)

2. Seminary teacher, Ahvaz

3. P.h.D in curriculum planning, Payam Noor University